

บทที่ 3

หลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ของต่างประเทศและประเทศไทย

ประเทศไทยมีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสัญญาเช่าซื้อไว้ แต่ยังไม่มีความหมายเฉพาะเกี่ยวกับสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ไว้ ส่งผลให้ผู้เช่าซื้อรถยนต์ไม่ได้รับความคุ้มครองหลายประการ เช่น การรับผิดชอบในเรื่องความชำรุดบกพร่องของรถยนต์ เป็นต้น

ดังนั้น ในบทที่ 3 นี้ จึงได้ศึกษาทบทวนหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ของต่างประเทศและประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ใน 3 ประการเพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ของประเทศไทยต่อไป ดังจะได้วิเคราะห์ไปตามลำดับ ดังนี้

3.1 หลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ของต่างประเทศ

3.1.1 หลักกฎหมายในระบบ Common Law

3.1.1.1 สหรัฐอเมริกา

1) ลักษณะของสัญญาเช่าซื้อ

ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจจากนักกฎหมายทั่วโลก หลายประเทศได้ตรากฎหมายพิเศษเพื่อควบคุมข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมส่วนสหรัฐอเมริกา นั้น ได้มีหลักกฎหมายชื่อว่า Doctrine of Unconscionability อยู่ใน S2-302 ของ Uniform Commercial Code (U.C.C) ซึ่งให้อำนาจศาลที่จะปฏิเสธที่จะบังคับสัญญาหรือข้อสัญญาที่ศาลเห็นว่าไม่เป็นธรรม โดยเน้นที่สัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูป (Standard-Form Contracts) เนื่องจากมักจะมีข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภคที่เข้าทำสัญญา

เนื่องจากหลักเสรีภาพในการทำสัญญาซึ่งมักจะถูกกล่าวถึงควบคู่ไปกับหลัก “ความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนา” (Sanctity of Will) ตั้งอยู่บนสมมติฐานทางเศรษฐศาสตร์ แนวคลาสสิกที่ว่าปัจเจกชนเป็นผู้มีความสามารถใช้เหตุผลตัดสินใจได้ (Rational Being) จึงสามารถปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้ (Self-Interest Protection) และจะตัดสินใจกระทำการที่ตนเห็นว่า จะก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่ตน (Maximum Benefits) การที่บุคคลเข้าทำสัญญาจึงแสดงว่าตน

เห็นว่าจะได้รับประโยชน์ตอบแทนคุ้มค่าจากสัญญา จึงไม่อาจกล่าวอ้างได้ว่าสัญญาไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ ความต้องการของแต่ละคนก็แตกต่างกัน สิ่งที่บุคคลหนึ่งเห็นว่าทำให้ตนเสียเปรียบ อาจจะเป็นสิ่งที่บุคคลอื่นพึงประสงค์ การให้อำนาจศาลวินิจฉัยว่าข้อสัญญาใดเป็นธรรมหรือไม่เป็น ทำตามความรู้สึกของศาล จึงอาจขาดกับความประสงค์ของกลุ่มตนเอง ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวคลาสสิกจึงสนับสนุนแนวความคิดที่ว่า รัฐควรปล่อยให้ประชาชนมีอิสระในการกำหนดข้อสัญญา ภายใต้กลไกของตลาดตามแนวความคิด Laissez-Faire, Laissez-Passer ของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ก็มีได้แตกต่างในสาระสำคัญ ไปจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวคลาสสิกเพียงแต่อธิบายโดยอาศัยวิธีการและศัพท์เทคนิคที่ซับซ้อนขึ้นเท่านั้น¹

ฉะนั้น เหตุผลของการเข้าแทรกแซงหรือควบคุมข้อสัญญา โดยชี้ให้เห็นว่าการควบคุมข้อสัญญาจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐาน “ความไม่สมบูรณ์ของตลาด” (Market Imperfection) ซึ่งเมื่อวิเคราะห์สภาพความไม่สมบูรณ์ของตลาดในปัจจุบันแล้ว หากไม่มีการผูกขาดทางการค้า สิ่งที่จะควรจะเป็นเหตุผลที่แท้จริงของการเข้าไปควบคุมข้อสัญญา ในแง่ความไม่เป็นธรรมก็คือ การไม่รู้หรือไม่เข้าใจข้อสัญญา ซึ่งอาจเกิดจากการที่ผู้กำหนดข้อสัญญาใช้ข้อสัญญาที่ซ่อนเร้นหรืออ่านไม่เข้าใจหรือเกิดจากการที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีโอกาสเข้าตรวจวิเคราะห์เนื้อหาของข้อสัญญาอย่างแท้จริง หากปราศจากพฤติการณ์เหล่านี้ก็ไม่ควรวินิจฉัยว่าข้อสัญญาที่พิพาทเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม แต่ผู้ร่างกฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมและนักกฎหมายไทยส่วนใหญ่เห็นว่าเหตุผลสำคัญที่ต้องมีกฎหมายเพื่อควบคุมข้อสัญญาเป็นเพราะคู่สัญญามี “อำนาจต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกัน” โดยไม่ได้เน้น “การไม่รู้หรือไม่เข้าใจข้อสัญญา” (Cognitive Element) เป็นเหตุผลหลัก²

2) ข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในสัญญาเช่าซื้อ

กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมของสหรัฐอเมริกา ได้แก่ บทบัญญัติที่ให้คู่สัญญากล่าวอ้างได้ว่าข้อสัญญาใดไม่เป็นธรรมซึ่งเรียกว่า Unconscionability Provision โดยได้ปรากฏใน S2-302 ของ Uniform Commercial Code (U.C.C) และแม้เป็นบทบัญญัติในกฎหมายลักษณะซื้อขายศาลก็ไม่นำมาตราขึ้นไปใช้กับสัญญาอื่น ๆ เป็นการทั่วไปโดยการเทียบเคียง (Analogy) หรือโดยเห็นว่าเป็นหลักกฎหมาย Equity ที่มีมาแต่เดิมต่อมา Restatement (Second) of Contract ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายสัญญาที่ได้จัดทำขึ้นและใช้บังคับกับสัญญาทุกประเภทก็ได้นำเอาหลัก Unconscionability ที่อยู่ใน S2-302 ของ U.C.C มาบัญญัติไว้ใน S1-208 ของ Restatement ดังกล่าว

¹ พินัย ฌ นคร. (2543). กฎหมายว่าด้วยสัญญาที่ไม่เป็นธรรม: แนววิเคราะห์ใหม่เชิงเปรียบเทียบ. *วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, หน้า 546.

² จริญญา ถักดิธนากุล. (2540). *สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติว่าด้วยสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์อักษร. หน้า 77.

จึงทำให้หลัก Unconscionability เป็นหลักทั่วไปในกฎหมายสัญญาโดยมิได้จำกัดอยู่เพียงสัญญาซื้อขาย³

ในส่วนสาระสำคัญของบทบัญญัติที่ให้คู่สัญญากล่าวอ้างได้ว่าข้อสัญญาใดไม่เป็นธรรมซึ่งเรียกว่า Unconscionability Provision ใน S2-302 ของ Uniform Commercial Code หรือ U.C.C นั้น มีใจความว่าหากศาลเห็นว่าสัญญาหรือข้อสัญญาไม่เป็นธรรมโดยพิเคราะห์จากเวลาที่ทำสัญญาแล้วศาลอาจปฏิเสธที่จะบังคับสัญญาหรืออาจจะบังคับสัญญาโดยถือว่าสัญญานั้นมิได้มีข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมนั้นอยู่หรืออาจจะให้ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมนั้นใช้บังคับได้ในขอบเขตจำกัดเพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดผลที่ไม่เป็นธรรมทั้งนี้ให้ถือว่ากรณีวินิจฉัยประเด็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเป็นการวินิจฉัยในประเด็นข้อกฎหมายโดยเหตุที่ต้องบัญญัติว่าการวินิจฉัยประเด็นความเป็นธรรมของข้อสัญญาที่เป็นการวินิจฉัยในประเด็นข้อกฎหมายก็เพราะต้องการให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานเพื่อวินิจฉัยประเด็นนี้ได้เองโดยไม่ต้องให้คณะลูกขุน (Jury) เป็นผู้ชี้แจงนำพยาน⁴ ฉะนั้นเมื่อมีการกล่าวอ้างหรือเมื่อปรากฏแก่ศาลว่าสัญญาหรือข้อสัญญาใดอาจจะไม่เป็นธรรมให้คู่กรณีมีโอกาสอันควรที่จะแสดงหลักฐานเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางการค้าวัตถุประสงค์และผลของสัญญาหรือข้อสัญญานั้นเพื่อช่วยการวินิจฉัยของศาลลักษณะสำคัญของ U.C.C. S2-302 ก็คือว่าในการบัญญัติ U.C.C. นั้น ได้มีการทำบันทึกประกอบไว้ทุกซ์มาตราเรียกว่า Official Comment ซึ่งอธิบายเจตนารมณ์ของกฎหมายบันทึกประกอบลำดับที่ 1 ของมาตรานี้ระบุว่าหลักการของหลัก Unconscionability ใน S2-302 คือ “การป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจครอบงำและความประหลาดใจอันไม่เป็นธรรม” (Prevention of Oppression and Unifair Surprise) บันทึกประกอบนี้ยังอธิบายต่อไปว่ามาตรานี้มิได้มีความประสงค์ที่จะเข้าไปแทรกแซงการแบ่งสันปันส่วนความเสี่ยงในสิทธิประโยชน์ตามสัญญาระหว่างคู่กรณีนั้นแม้ว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะมีอำนาจต่อรองที่เหนือกว่า S2-302 จึงให้คู่สัญญากล่าวอ้างได้ว่าข้อสัญญาใดมีเนื้อหาที่ไม่เป็นธรรมก็ต่อเมื่อข้อสัญญานั้นเกิดจากกระบวนการที่ไม่เป็นธรรม (procedural unfair surprise) นั้นเอง

การกล่าวถึง “ความประหลาดใจอันไม่เป็นธรรม” เป็นการกล่าวถึงพฤติการณ์ที่คู่สัญญาไม่รู้หรือเข้าใจข้อสัญญาเมื่อได้เข้าใจผลของข้อสัญญาในภายหลังจึงได้เกิดความประหลาดใจจากการวิเคราะห์คำพิพากษาพบว่า ความประหลาดใจอันไม่เป็นธรรมครอบคลุมทั้งกรณีที่คู่สัญญาไม่เข้าใจข้อสัญญา เนื่องจากความซับซ้อนของภาษาในข้อสัญญาหรือไม่รู้ว่ามีข้อสัญญานั้นอยู่ในสัญญาด้วยเนื่องจากการเขียนข้อสัญญาซ่อนไว้ในลักษณะที่ไม่อาจมองเห็นได้ชัดหรือกรณีที่คู่สัญญาไม่มีโอกาสเข้าตรวจสอบข้อสัญญาโดยในระยะแรกของการร่างร่างบทบัญญัตินี้จำกัดเฉพาะ

³ พินัย ฌ นคร. อ้างแล้วเชิงบรรณที่ 1. หน้า 600.

⁴ พินัย ฌ นคร. อ้างแล้วเชิงบรรณที่ 1. หน้า 600.

กับสัญญามาตรฐานเท่านั้น แต่ในระยะต่อมาก็ได้ร่างให้ใช้บังคับข้อสัญญาในสัญญาทั่วไปและผู้ร่างคนสำคัญ (professor Llewellyn) ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับข้อสัญญาที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้อ่าน (unread) โดยเน้นถึงปัญหาที่เกิดจากการเขียนข้อสัญญาซ่อนไว้ด้วย⁵

ส่วนการกล่าวถึง “การใช้อำนาจครอบงำ” (oppression) นั้นแม้บันทึกประกอบไม่ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนแต่นักวิชาการและศาลเห็นว่า หมายถึง

(1) กรณีที่คู่สัญญาถือโอกาสกำหนดข้อสัญญาที่อีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบอย่างมากเมื่อรู้อีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในพฤติการณ์อ่อนแอ

กรณีที่คู่สัญญาถือโอกาสกำหนดข้อสัญญาที่อีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบอย่างมากเมื่อรู้อีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในพฤติกรรมอ่อนแอซึ่งเทียบได้กับหลัก Unconscionable Bargains ของประเทศอังกฤษและประเทศในเครือจักรภพนั้น

(2) กรณีที่มีการผูกขาดทางการค้า

กรณีที่มีการผูกขาดทางการค้านั้นในคดีส่วนใหญ่ที่มีการกล่าวอ้างถึงการผูกขาดนั้นศาลได้ตัดสินว่าคู่สัญญาสามารถเลือกทำสัญญากับผู้ผลิตสินค้าหรือบริการรายอื่นในตลาดได้ข้อสัญญาที่พิพาทจึงมิใช่ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม เช่น คดี Polygram, S.A. v.32-03 Enterprises, Inc. (1988) 697 F. Supp. 132,8 UCC Rep Serv 2 d. 14 at 920; Peacock v. Ciba-Geigy Corp. (1980) 8 UCC Rep Serv 2d 688 at 690.

ในคดีที่ศาลยกเอาการผูกขาดมาเป็นเหตุผลว่าข้อสัญญาพิพาทเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมก็มักปรากฏว่ามีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการไม่รู้หรือเข้าใจข้อสัญญา หรือการไม่มีโอกาสเข้าตรวจสอบข้อสัญญาอยู่ด้วย

หนึ่งในบันทึกประกอบ S2-302 ก็ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่าหลักการของมาตรานี้มิได้อยู่ที่การเข้าแทรกแซงการจัดสันปันส่วนความเสี่ยงด้วยเหตุผลที่ว่า คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งมีอำนาจต่อรองเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น ในคดี Philips Machinery Co.v. LeBlond, Inc. (1988) 494 F. Supp. 318 at 323 ศาลก็ได้กล่าวว่าการใช้ข้อสัญญาตกไปด้วยเหตุดังกล่าวขัดต่อหลักการในบันทึกประกอบ S2-302 อย่างชัดเจนซึ่งในคดีส่วนใหญ่ที่ศาลได้วินิจฉัยว่าข้อสัญญาพิพาทเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมโดยที่ศาลได้กล่าวถึง “การเลือกรับเอาสัญญาหรือไม่ก็ถอนตัวออกไป” (Take it or leave it) นั่นก็ปรากฏว่ามีข้อเท็จจริงอื่นที่แสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญาอยู่ด้วยเสมอซึ่งมักเป็นข้อเท็จจริงที่แสดงว่าคู่สัญญาไม่รู้หรือไม่เข้าใจสัญญานั้น ๆ

⁵ โชติศักดิ์ อาสภวิริยะ. (2549). *สัญญาสำเร็จรูปสถาบันการเงิน: ศึกษาเปรียบเทียบพระราชบัญญัติข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540*. หลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรม (บ.ย.ส.) วิทยาลัยกระบวนการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. หน้า 51.

อนึ่ง ในหลายคดีแม่ศาลกล่าวว่าอำนาจต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกันเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการวินิจฉัยความเป็นธรรมของข้อสัญญาศาลอาจใช้คำดังกล่าวในความหมายที่หมายถึงสภาพที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่รู้หรือเข้าใจข้อสัญญาโดยมิได้ประสงค์ให้หมายความว่าสัญญาหรือข้อสัญญาจะไม่เป็นธรรมหากคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งกำหนดข้อสัญญาเพียงฝ่ายเดียวแม้อีกฝ่ายจะรู้เข้าใจและมีโอกาสตรวจสอบข้อสัญญานั้นก็ตาม เช่น คดี *Hydrafrom Products Corp. V. American Steel* (1985) 498 A.2d. 339 ซึ่งในคดีนี้แม่ศาลวิเคราะห์ถึงอำนาจต่อรองที่แตกต่างกันแต่ก็ตัดสินว่าข้อสัญญาที่พิพาทไม่ใช่ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเพราะคู่สัญญาที่ได้แย้งมิใช่ผู้ที่ขาดความเจตนาจัดการการค้าทั้งยังรู้ถึงข้อสัญญานั้นอีกด้วยโดยที่ได้ทำการค้ากันมาก่อนแล้ว

ส่วนในคดี *Kerr- Mc Gee Corp. V. Northern Utilities, Inc.* (1982) 673 F.2d. 323 at 329-330 ศาลกล่าวว่าอำนาจต่อรองที่แตกต่างกันอย่างมากเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ข้อสัญญาไม่เป็นธรรมแต่แล้วศาลก็วินิจฉัยว่าข้อสัญญาที่พิพาทไม่ใช่ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเนื่องจากคู่สัญญาที่กล่าวอ้างเชื่อว่าข้อสัญญานั้นจะเป็นประโยชน์แก่ตนเพราะได้เข้าใจข้อสัญญานั้นเป็นอย่างดีอยู่ก่อนแล้ว⁶

3) การเยียวยาความเสียหาย

กฎเกณฑ์การวินิจฉัยความไม่เป็นธรรมในเนื้อหาของข้อสัญญาใน U.C.C. S2-302 นั้น ได้อาศัยหลักของ *Unconscionability* ที่ว่าข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมนั้นจะต้องไม่เป็นธรรมทั้งในเนื้อหาและในกระบวนการศาลได้ตัดสินยืนยันโดยตลาดมาด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต้องไม่เป็นธรรมทั้งในเนื้อหาและกระบวนการทำสัญญา

ในส่วนของความไม่เป็นธรรมในกระบวนการนั้นไม่มีปัญหามากนักเนื่องจากบันทึกประกอบได้ที่ใบชี้ว่าหมายถึงการใช้อำนาจครอบงำหรือความประหลาดใจอันไม่เป็นธรรมซึ่งได้อธิบายไปแล้วประเด็นที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันเสมอก็คือว่าจะนำหลักเกณฑ์ใดมาวัดว่าข้อสัญญานั้น ๆ มีเนื้อหาที่ไม่เป็นธรรมบันทึกประกอบคงแต่กล่าวถึงหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ว่าให้วิเคราะห์พื้นฐานทางการค้าและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำสัญญาจึงเห็นได้ชัดว่ากฎหมายประสงค์ให้ศาลเป็นผู้วางและพัฒนาหลักเกณฑ์ดังกล่าว

ในระยะแรกเริ่มมีผู้แสดงความเป็นห่วงว่าหากศาลไม่อาจสร้างและพัฒนาหลักเกณฑ์นี้ขึ้นมาตามนี้ก็จะไร้ประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตาม ในรอบกว่า 3 ทศวรรษที่ได้มีบทบาทนี้ศาลได้วางหลักเกณฑ์การวินิจฉัยความไม่เป็นธรรมในเนื้อหาของข้อสัญญามาตลอด เช่น หลักเกณฑ์ที่ว่าหากคู่สัญญาฝ่ายที่อยู่สถานะที่จะป้องกันความเสี่ยงหรือภัยใดได้ดีกว่าผลภาระให้อีกฝ่ายหนึ่งแล้วเอาความเสี่ยงหรือภัยนั้นข้อสัญญาที่มีผลลัพท์แล้วเช่นนั้นถือว่าไม่เป็นธรรม

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

เช่น คดี Carison V. General Motors (1989) 883 F.2d 288 ที่ว่าเมื่อผู้ผลิตรถยนต์ทราบดีว่ารถยนต์มีความชำรุดบกพร่องภายในและผู้ซื้อก็มิได้รู้และไม่มีความสามารถที่จะตรวจพบความบกพร่องนั้นได้ข้อสัญญาจำกัดความรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องนั้นจึงเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม⁷

3.1.1.2 ประเทศอังกฤษ

1) ลักษณะของสัญญาเช่าซื้อ

ประเทศอังกฤษถือว่าเป็นหนึ่งในประเทศผู้นำในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ที่มีรูปกฎหมายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว กล่าวคือ เป็นระบบกฎหมายที่เน้นคำพิพากษา ก่อน ๆ ของศาลเป็นบรรทัดฐาน (Case Law) โดยไม่ได้เขียนกฎหมายไว้เป็นประมวล (Code) เช่น ประเทศในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) อย่างไรก็ดี สำหรับในเรื่องเช่าซื้อนี้ ประเทศอังกฤษกลับตรากฎหมายว่าด้วยเช่าซื้อ (Hire-Purchase Act) ขึ้นใช้บังคับกับเรื่องเช่าซื้อไว้เป็นการเฉพาะตั้งแต่ปี ค.ศ. 1938 เนื่องจากต้องการให้เกิดความชัดเจนในเรื่องหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับการเช่าซื้อรวมทั้งเพื่อต้องการสนับสนุนให้ธุรกิจเช่าซื้อ และธุรกิจที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เช่น ซื้อขายเงินผ่อน (Installment Sales) ได้รับการยอมรับจากประชาชนคงจะเห็นได้ว่า ปัจจุบันธุรกิจเช่าซื้อมีความสุขเริ่มเติบโตและแพร่หลายอย่างมากในประเทศอังกฤษ โดยมีเงินหมุนเวียนในธุรกิจดังกล่าวปีละไม่น้อยกว่าหนึ่งพันล้านปอนด์⁸

กฎหมายเช่าซื้อฉบับแรกของประเทศอังกฤษ คือ The Hire-Purchase Act 1938 ซึ่งถือเป็นกฎหมายแม่แบบในเรื่องเช่าซื้อของกลุ่มประเทศในเครือจักรภพ (Great Britain) เช่น ประเทศไอร์แลนด์เหนือ ฯลฯ รวมทั้งประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก เช่น ประเทศมาเลเซีย เป็นต้น โดยประเทศเหล่านี้ต่างนำเอาแนวคิด และเนื้อหาของกฎหมายฉบับดังกล่าวมาปรับปรุงแล้วตราเป็นกฎหมายว่าด้วยการเช่าซื้อ ขึ้นใช้บังคับในประเทศของตน เช่น The Hire-Purchase (Scotland) Act 1965 ฯลฯ กฎหมายว่าด้วยการเช่าซื้อของประเทศอังกฤษมีการปรับปรุงแก้ไขหลายครั้ง ครั้งสุดท้ายปรับปรุงแก้ไขเมื่อปี ค.ศ. 1965 จึงกล่าวได้ว่ากฎหมาย The Hire-Purchase Act 1965 เป็นกฎหมายว่าด้วยการเช่าซื้อฉบับปัจจุบันของประเทศอังกฤษ โดยเนื้อหาของกฎหมายจะประกอบด้วยสาระสำคัญหลายเรื่อง ได้แก่ บทบังคับเกี่ยวกับสัญญาเช่าซื้อ (Requirement in connection with making agreement) สิทธิและหน้าที่ ตลอดจนความรับผิดชอบที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งมีต่ออีกคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง (Right of hirer and owner to terminate agreement) อำนาจหน้าที่ของศาลในการกำหนด

⁷ พินัย ฌ นคร. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 600.

⁸ V.R.Fox-Smith. (1962). *Hire-Purchase: Credit and Finance*. London: Steven & Sons. p.1. อ้างถึงใน จราวุฒิ อำนกมณี. (2550). *สัญญามาตรฐานสำหรับการขายห้องชุด*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 123.

ค่าเสียหายคดี (court's discretion) เหล่านี้ เป็นต้น ในส่วนของรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องการกำหนดค่าเสียหาย กรณีผู้เช่าซื้อผิดสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ที่จะกล่าวถึงได้ลำดับต่อไปนั้นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีเนื้อหาเกี่ยวโยงถึงกระบวนการเช่าซื้อทั้งระบบ เริ่มตั้งแต่การจัดทำสัญญาเช่าซื้อ (the agreement of Hire-Purchase), การบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อ (right to cancellation), การฟ้องคดีต่อศาล จนกระทั่งถึงการกำหนดโดยศาล ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงได้ทำการแบ่งแยกเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน (bifurcation) โดยส่วนแรกเรียกว่า ขั้นตอนก่อนการกำหนดค่าเสียหายเช่าซื้อซึ่งเป็นเรื่องของนิติสัมพันธ์ระหว่างผู้เช่าซื้อกับผู้ให้เช่าซื้อรถยนต์ (pre-the assessment compensation in car hire-purchasing stage) ได้แก่ เรื่องหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการทำการเช่าซื้อ (requirement to the agreement of hire-purchase) หน้าที่ของผู้เช่าซื้อในการอ่านข้อความในสัญญาให้ผู้เช่าซื้อฟังก่อนการลงลายมือชื่อในสัญญาเช่าซื้อ (read the various clauses before the agreement is actually signed) และเหตุแห่งการบอกเลิกสัญญาโดยผู้เช่าซื้อ (termination by the owner) สำหรับขั้นตอนต่อมา เรียกว่า ขั้นตอนการกำหนดค่าเสียหาย (the assessment stage) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ศาลจะเข้ามาโดยตรงในการกำหนดค่าเสียหายคดีเช่าซื้อ โดยเริ่มตั้งแต่การแสดงสิทธิของผู้ให้เช่าซื้อในการปรากฏต่อหน้าศาล (the application to the court) และอำนาจศาลในการกำหนดค่าเสียหาย (the enforcement of court order) กล่าวโดยสรุป ขั้นตอนทั้งสองขั้นตอนนี้จะดำเนินการอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ⁹

2) ข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในสัญญาเช่าซื้อ

ขั้นตอนก่อนการกำหนดค่าเสียหายคดีเช่าซื้อรถยนต์ เป็นขั้นตอนที่แสดงให้เห็นถึงนิติสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญาเช่าซื้อ ซึ่งได้แก่ ผู้เช่าซื้อ (Hirer) กับผู้ให้เช่าซื้อ (Owner) อีกฝ่ายหนึ่งถึงแม้ว่าขั้นตอนนี้จะมีได้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับการกำหนดค่าเสียหายในคดีเช่าซื้อรถยนต์ก็ตาม แต่จากการที่บทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยเช่าซื้อ (The Hire-Purchase Act 1965) ได้กล่าวถึงบทบังคับที่มีต่อคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายไม่ว่าจะเป็นเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการทำสัญญาเช่าซื้อว่า ข้อความที่แสดงถึงรายละเอียดต้นทุนของทรัพย์สินที่เช่าซื้อ และผลกำไรที่ได้จากการเช่าซื้อ การกำหนดภาระหน้าที่ผู้ให้เช่าซื้อที่มีต่อผู้เช่าซื้อ เช่น การอ่านข้อความในสัญญาให้ผู้เช่าซื้อฟังก่อนการลงลายมือชื่อในสัญญาเช่าซื้อ เป็นต้น การกำหนดเหตุที่จะนำมาใช้ในการบอกเลิกสัญญาโดยฝ่ายผู้ให้เช่าซื้อย่อมแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของขั้นตอนนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่สามารถนำเอาข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสัญญาหรือเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดมาใช้เป็นประโยชน์ในการกำหนดค่าเสียหาย หากปรากฏว่า ผู้เช่าซื้อตกเป็นฝ่ายผิดสัญญา และผลแห่งการผิดสัญญานั้นทำให้ผู้ให้เช่าซื้อได้รับความเสียหาย เช่น การทราบถึงต้นทุนและกำไรที่ผู้เช่าซื้อได้รับจากการเช่าซื้อ

⁹ สุรศักดิ์ วาจาสิทธิ์. (2528). สัญญาสำเร็จรูปของอังกฤษ. *วารสารนิติศาสตร์*, 15 (1), หน้า 21.

ทำให้ศาลสามารถกำหนดค่าเสียหาย (damages) หรือค่าขาดประโยชน์ (benefits) ได้อย่างถูกต้อง และเป็นธรรมทั้งต่อผู้ให้เช่าซื้อในฐานะผู้เสียหายและผู้เช่าซื้อในฐานะผู้ชดใช้ค่าเสียหาย¹⁰

สำหรับสาระสำคัญของขั้นตอนก่อนการกำหนดค่าเสียหายในคดีเช่าซื้อรถยนต์ของประเทศอังกฤษ สามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อหลักได้ดังนี้

(1) หลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการทำสัญญาเช่าซื้อ

สัญญาเช่าซื้อ ถือเป็นลักษณะหนึ่งของสัญญาที่มีการยอมรับและบังคับใช้ในปัจจุบัน ดังนั้น จึงตกอยู่ภายใต้กรอบแห่งเงื่อนไขของการก่อให้เกิดสัญญาที่ว่า สัญญาเช่าซื้อต้องเป็นสัญญาที่สร้างขึ้นด้วยใจสมัครของคู่สัญญาทุกฝ่ายโดยนัยนี้ ผู้ให้เช่าซื้อและผู้เช่าซื้อจึงมีดุลพินิจอิสระ (Free will) ที่จะกำหนดเนื้อหาแห่งสัญญาตามความต้องการของตนได้อย่างไม่จำกัด ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและเจตนารมณ์ของคู่สัญญา ดังนั้น คู่สัญญาทุกฝ่ายจึงต้องมีพันธะที่ต้องปฏิบัติตามเนื้อความแห่งสัญญา จะกล่าวอ้างหรือกระทำการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการปฏิบัติตามสัญญาไม่ได้ อย่างไรก็ตาม นักกฎหมาย เช่น เดวิด ไวลด์ (David Wild) กลับเห็นว่า การให้อิสระแก่คู่สัญญามากเกินไปจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำธุรกิจเช่าซื้อโดยผู้ให้เช่าซื้ออาจอาศัยโอกาสหรือช่องว่างทางกฎหมายกระทำให้ตนได้เปรียบ ผู้เช่าซื้อเกินสมควรซึ่งย่อมไม่เป็นธรรมต่อผู้เช่าซื้อ อีกทั้งยังอาจส่งผลกระทบต่อธุรกิจเช่าซื้อทั้งระบบได้ ดังนั้น กฎหมายว่าด้วยเช่าซื้อจึงได้ให้ความสำคัญต่อหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการทำสัญญาเช่าซื้อว่าจะต้องดำเนินการไป¹¹ ตามกรอบที่กฎหมายวางไว้โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1.1) สัญญาเช่าซื้อต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร

ความแตกต่างประการสำคัญระหว่างสัญญาเช่าซื้อกับสัญญาทั่วไป คือ ความมีผลสมบูรณ์ของสัญญา กล่าวคือ สัญญาเช่าซื้อจะมีผลบังคับตามกฎหมายได้ก็ต่อเมื่อสัญญานั้นได้ทำเป็นลายลักษณ์อักษร (Hire-Purchase Agreement) เหตุผลที่ให้กฎหมายต้องบังคับให้สัญญาเช่าซื้อต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษรก็โดยวัตถุประสงค์ 4 ประการ ได้แก่

ก. เพื่อแสดงว่าได้มีการเช่าซื้อจริง

ข. เพื่อแสดงว่าซั้บที่เช่าซื้อยังเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของทรัพย์สิน (owner)

จนกว่าจะมีการจ่ายเงินค่าเช่าซื้อครบถ้วน

ค. เพื่อแสดงว่าหากผู้เช่าซื้อค้างชำระค่าเช่าซื้อเจ้าของทรัพย์สิน มีสิทธิ์ที่จะบังคับชำระหนี้ได้ภายในขอบเขตที่กฎหมายเช่าซื้อกำหนด

¹⁰ วัฒนา เทพวุฒิสถาพร. (2545). *แนวความคิดและวิธีการเพื่อการวินิจฉัยความเป็นธรรมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 99.

¹¹ David Wild. (1960). *The Law of Hire-Purchase*. London: Butterworths. p.40.

ง. เพื่อแสดงว่าหากเข้าหลักเกณฑ์ที่กฎหมายเช่าซื้อกำหนดไว้ว่าผู้เช่าซื้อเป็นฝ่ายผิดสัญญา นอกจากเจ้าของทรัพย์สินจะมีสิทธิเรียกทรัพย์สินที่เช่าซื้อคืนแล้วยังมีสิทธิรับเงินทั้งหมดที่ผู้เช่าซื้อได้ชำระมาก่อนหน้านี้ด้วย

(1.2) สัญญาเช่าซื้อต้องแสดงรายละเอียดต้นทุนของทรัพย์สินที่เช่าซื้อและผลกำไรที่ได้รับจากการให้เช่าซื้อ สัญญาเช่าซื้อถือเป็นรากฐานสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้ การเช่าซื้อดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลดังนั้นสัญญาเช่าซื้อจึงต้องอยู่ในบังคับของกฎหมายให้ต้องแสดงข้อความบางอย่างเพื่อมิให้ผู้สัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร¹²

3) การเยียวยาความเสียหาย

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเช่าซื้อหลายฉบับ เช่น The Hire-Purchase Act 1965, The Advertisement Hire-Purchase Act 1957, The Contract Act 1987 ได้มีบทบัญญัติที่บังคับว่าสัญญาเช่าซื้อจะต้องแสดงให้ปรากฏซึ่งข้อความบางรายการที่กฎหมายเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญและข้อความที่กฎหมายทั้งสามฉบับดังกล่าวได้กล่าวถึงไว้ตรงกันว่า จะต้องปรากฏอยู่ในสัญญาเช่าซื้อทุกฉบับ คือ ข้อความที่แสดงถึงรายละเอียดต้นทุนของทรัพย์สินที่เช่าซื้อจะเป็นประโยชน์ต่อศาลในการใช้ดุลพินิจกำหนดค่าเสียหายได้อย่างถูกต้อง และเป็นธรรมต่อคู่สัญญาทุกฝ่าย อย่างไรก็ตามหากสัญญาเช่าซื้อฉบับใดไม่ได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับต้นทุนและผลกำไรที่ได้รับจากการเช่าซื้อ กฎหมายได้กำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน โดยให้ถือว่าผู้สัญญาเช่าซื้อฉบับนั้นไม่มีผลตามกฎหมายหรือตกเป็นโมฆะทันที¹³ สำหรับกฎหมายที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้แก่ กฎหมาย Hire-Purchase Act 1965 มาตรา 7 กฎหมาย The Advertisement Hire-Purchase Act 1957 มาตรา 2 และกฎหมาย The Contract Act 1987 มาตรา 51

(1) พิจารณาจากกฎหมาย Hire-Purchase Act 1965 มาตรา 7

กฎหมายว่าด้วยเช่าซื้อ ค.ศ. 1965 ได้กล่าวถึงข้อความที่ต้องมีปรากฏอยู่ในสัญญาเช่าซื้อทุกฉบับไว้ในมาตรา 7 ดังนี้

“ในสัญญาเช่าซื้อจะต้องข้อความเกี่ยวกับ

¹² ศักดา ธนิตกุล. (2549). *การศึกษาเปรียบเทียบแฟรนไชส์กับข้อสัญญาจำกัดสิทธิห้ามผู้รับอนุญาตแข่งขันในสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมนี ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้: บทเรียนสำหรับประเทศไทย*. รายงานการวิจัยโครงการวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 42.

¹³ P.S.Atiyah. (1996). *The Sale Of Goods* (3d.ed.). London: SirIsaac Pitmand and Son. p.252. and A.G.Guest., (1996). *The Law Of Hire-Purchase*. London: Sweet & Maxwall. p.519. อ้างถึงใน จราวุฒิ อำนกมณี. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 8. หน้า 130.

(I) ราคาเช่าซื้อ ราคาเงินสด อัตราผ่อนชำระค่าเช่าซื้อ กำหนดเวลาการชำระค่าเช่าซื้อ

(II) รายละเอียดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เช่าซื้อเท่าที่จะทำได้

(III) ข้อความที่แสดงถึง

(a) สิทธิของผู้เช่าซื้อในการบอกเลิกสัญญา

(b) ข้อจำกัดสิทธิของผู้เช่าซื้อในการเรียกทรัพย์สิน”

(2) พิจารณาจากกฎหมาย The Advertisement Hire-Purchase Act 1957¹⁴

กฎหมายว่าด้วยการโฆษณา (เช่าซื้อ) หรือ The Advertisement Hire-Purchase Act ค.ศ. 1957 ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการโฆษณาเช่าซื้อได้กล่าวถึงข้อความจำเป็นที่ต้องแสดงให้ปรากฏในสัญญาเช่าซื้อจำนวน 5 ข้อ ไว้ในมาตรา 2 (2) ดังนี้

กฎหมายว่าด้วยการโฆษณา (เช่าซื้อ) ค.ศ. 1957 มาตรา 2 (2)

“สัญญาเช่าซื้อต้องมีรายละเอียดที่เกี่ยวกับการชำระหนี้รวมทั้งข้อเท็จจริง

ต่อไปนี้

(2.1) เงินที่ชำระครั้งแรกในวันทำสัญญาเช่าซื้อ

(2.2) จำนวนเงินที่ต้องผ่อนชำระในแต่ละงวด

(2.3) จำนวนเงินที่ต้องชำระทั้งหมด

(2.4) กำหนดเวลาการชำระค่าเช่าซื้อ

(2.5) ราคาเงินสด”

(3) พิจารณาจากกฎหมาย The Contract Act 1987

กฎหมายว่าด้วยสัญญา ค.ศ. 1987 เป็นกฎหมายที่มีผลใช้บังคับกับสัญญาทุกประเภท ดังนั้น สัญญาเช่าซื้อจึงตกอยู่ในบังคับของกฎหมายฉบับนี้ด้วยบทบัญญัติมาตรา 55 แห่งกฎหมายว่าด้วยสัญญาได้กำหนดกรอบของสัญญาว่าจะต้องแสดงรายละเอียดอะไรบ้างซึ่งจะเห็นได้ว่ามีบทบังคับให้ต้องแสดงผลกำไรด้วย

กฎหมายว่าด้วยสัญญา ค.ศ. 1987 มาตรา 55

“ข้อตกลงในสัญญาจะต้องประกอบด้วย

(b) จำนวนเงินทั้งหมดที่ต้องจ่ายตามสัญญาวันเวลาและสถานที่ชำระเงิน

(c) ผลกำไรทั้งหมดที่ได้รับจากการให้สินเชื่อ

(d) การแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับผลกำไรทั้งหมดที่ได้รับจากการให้สินเชื่อ

เป็นอัตราร้อยละ (Percentage)”

¹⁴ The Advertisement Hire-Purchase Act 1957. Article 2 (2).

เหตุบอกเลิกสัญญาโดยผู้ให้เช่าซื้อ (Termination by the owner)

หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของผู้ให้เช่าซื้อคือการชำระค่าเช่าซื้อ (payment) ในระหว่างอายุสัญญาเช่าซื้อ หากคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามสัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเดียวบอกเลิกสัญญาได้ในทำนองเดียวกันผู้ให้เช่าซื้อที่ไม่ปฏิบัติตามสัญญาให้ผู้เช่าซื้อยอมมีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้โดยอาศัยเหตุดังต่อไปนี้¹⁵

- (1) ผู้ให้เช่าซื้อไม่ปฏิบัติตามสัญญาข้อหนึ่งข้อใด เช่น
 - ก. ไม่เก็บรักษาทรัพย์สินที่เช่าซื้อตามที่อยู่ที่ให้ไว้
 - ข. ไม่ซ่อมแซมทรัพย์สินที่เช่าซื้อให้อยู่ในสภาพดี
 - ค. ไม่แจ้งให้ผู้ให้เช่าทรัพย์สินทราบถึงความเสียหาย หรือสูญหายที่เกิดขึ้น

แก่ทรัพย์สินที่เช่าซื้อ

ง. นำทรัพย์สินที่เช่าซื้อออกให้บุคคลอื่นเช่า

จ. นำทรัพย์สินที่เช่าซื้อออกขาย จำนำ หรือให้บุคคลอื่นใช้ในกรณีที่ผู้ให้เช่าซื้อไม่ปฏิบัติตามสัญญา ผู้ให้เช่าซื้ออาจแจ้งเหตุดังกล่าวให้ผู้เช่าซื้อทราบด้วยวาจาต่อผู้เช่าซื้อ หรือบุคคลซึ่งพักอาศัยอยู่ในสถานที่ทรัพย์สินที่เช่าซื้อตั้งอยู่ แต่ถ้าไม่อาจกระทำได้ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใด เช่น ผู้เช่าซื้อย้ายที่อยู่ใหม่ ฯลฯ ผู้ให้เช่าซื้อต้องแจ้งเหตุแห่งการผิดสัญญาให้ผู้เช่าซื้อทราบเป็นลายลักษณ์อักษร โดยอาจส่งไปยังถิ่นที่อยู่ครั้งสุดท้ายหรือสถานที่ที่ทรัพย์สินที่เช่าซื้อตั้งอยู่ก็ได้¹⁶

ขั้นตอนการกำหนดค่าเสียหายคดีเช่าซื้อรถยนต์

การแสดงสิทธิของผู้ให้เช่าซื้อให้ปรากฏต่อหน้าศาลผู้ให้เช่าซื้อ ซึ่งได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายจากการกระทำของผู้เช่าซื้อสามารถเยียวยาหรือบรรเทาความเดือดร้อนหรือเสียหายได้ด้วยการนำคดีเข้าสู่ศาลในการฟ้องคดีผู้ให้เช่าซื้อจำเป็นต้องแสดงให้ปรากฏชัดซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับความเสียหายที่เกิดและความรับผิดชอบของผู้เช่าซื้อ (the particulars of the claim and the amount of claim) ในรูปคำฟ้อง (plaintiff) โดยเสนอคำฟ้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจคือศาล County Court ในท้องที่ที่จำเลยมีภูมิลำเนาหรือท้องที่ที่มูลคดีเกิดขึ้น โดยนำคำฟ้องต้องแสดงรายละเอียดต่อไปนี้ (issue of writ of summons)

- (1) วันที่ทำสัญญาและชื่อของคู่สัญญา
- (2) รายละเอียดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เช่าซื้อ
- (3) ราคาทรัพย์สินที่เช่าซื้อ

¹⁵ R.M. Food. (1970). *Hire-Purchase Law and Practice* (2d. Ed). London: Butter worths. p.324.

¹⁶ นฤมล สุขสวัสดิ์. (2550). *ปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของธนาคารพาณิชย์: ศึกษาเฉพาะกรณีสัญญาบัตรเครดิต*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริดิ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 15.

- (4) ระยะเวลาการเช่าซื้อ
- (5) จำนวนเงินค่าเช่าซื้อที่ผู้เช่าซื้อชำระไปแล้ว
- (6) ค่าเสียหายที่เรียก โดยต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าคิดค่าเสียหายอย่างไร จำนวนเท่าใด และเหตุผลที่เรียกค่าเสียหายดังกล่าว
- (7) วันที่มีสิทธิเรียกให้ส่งคืนทรัพย์สิน
- (8) ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพฤติการณ์แห่งการผิดสัญญา
- (9) วันที่ที่ สัญญาเช่าซื้อเลิกกัน
- (10) ข้อเท็จจริงที่แสดงถึงการได้รับทรัพย์สินเช่าซื้อคืน เช่นวันที่ที่มีหนังสือ ทวงถามไปยังผู้เช่าซื้อวันที่ที่ส่งคืนทรัพย์สินสภาพของทรัพย์สินขณะได้รับคืน
- (11) วันที่ที่มีการขายทอดตลาดทรัพย์สินและราคาที่ยขายได้¹⁷

อำนาจศาลในการกำหนดค่าเสียหาย

เมื่อมีการยื่นฟ้องคดีต่อศาล หากศาลเห็นว่าเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจที่จะพิจารณาพิพากษาได้ ศาลจะมีคำสั่งรับฟ้องพร้อมทั้งส่งหมายเรียกให้แก้คดี (Summons) ไปยังผู้เช่าซื้อ ซึ่งผู้เช่าซื้อ มีหน้าที่ต้องยื่นคำให้การต่อศาล ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดเมื่อถึงกำหนด วันนัดพิจารณาคดี ถ้าผู้เช่าซื้อไม่มาศาล ศาลจะมีคำพิพากษาให้ผู้เช่าซื้อปฏิบัติตามคำฟ้อง (if the defendant does not appear, an order will be made against the defendant on the plaintiff's terms) อย่างไรก็ดี ในกรณีที่ผู้เช่าซื้อให้การปฏิเสธหรือกรณีที่ศาลเห็นสมควร ศาลมีดุลพินิจในการกำหนด ค่าเสียหายได้ภายในขอบเขต และเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด โดยปกติในการกำหนดค่าเสียหาย คดีเช่าซื้อทุกชนิด รวมทั้งคดีเช่าซื้อรถยนต์ ศาลจะนำเอาหลักเกณฑ์ 3 ประการ ดังต่อไปนี้ เป็นฐาน ในการใช้ดุลพินิจกำหนดค่าเสียหายแก่ผู้ให้เช่าซื้อ¹⁸

ประการที่หนึ่ง พิจารณาจากพฤติการณ์การกำหนดค่าเสียหายคดีเช่าซื้อ

โดยปกติ การเรียกร้องค่าเสียหายจากจำเลยในคดีแพ่งทั่วไป ส่วนใหญ่จะเป็น การเรียกร้องให้จำเลยชดใช้เงิน อันเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของจำเลย แต่สำหรับคดีเช่าซื้อนี้ ค่อนข้างมีความหลากหลายในการเรียกร้องค่าเสียหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีเช่าซื้อรถยนต์ เนื่องจากรถยนต์เป็นทรัพย์สินที่เสื่อมสภาพได้ง่าย ดังนั้น ในการเรียกร้องค่าเสียหายนอกจากจะเรียก ค่าเสียหายซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการกระทำผิดสัญญาแล้วยังมีการเรียกค่าเสียหายในลักษณะอื่น ๆ ด้วย เช่น ค่าเสียหายจากผลกำไรที่ควรได้รับ (the loss of profit) เป็นต้น ผลจากความซับซ้อนของ

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

¹⁸ นฤมล สุขสวัสดิ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 16. หน้า 16.

ค่าเสียหายจึงทำให้มีนักกฎหมายเป็นจำนวนมากคิดหาวิธีที่จะทำให้การกำหนดค่าเสียหายเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นธรรมมากที่สุดโดยได้นำเอาทฤษฎีดังต่อไปนี้มาปรับเข้ากับคดีเช่าซื้อ

ประการที่สอง หลัก The minimum payment clauses and damages

อาร์เบย์ แอล ไดมอนด์ ((Arbey L. Dimond) นักกฎหมายที่มีชื่อเสียงของอังกฤษ ได้กล่าวถึงแนวทางในการกำหนดค่าเสียหายเช่าซื้อ ว่าผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เช่าซื้อตามจำนวนมูลค่าของทรัพย์สินเช่าซื้อที่ลดลง (Arbrey L. Diamond) ตัวอย่างเช่น รถยนต์ใหม่ราคา 100 ปอนด์ รถยนต์ที่เขย่นำออกให้บุคคลอื่นเช่าซื้อ หากจะนำมาขายต่อต้องถือว่ารถยนต์นั้นกลายเป็นรถยนต์มือสอง และมีผลให้ราคาของรถตกลงไปมากกว่าครึ่ง ถึงแม้ว่ารถยนต์คันนั้นจะใช้เวลาไม่นานก็ตาม สำหรับราคาของรถยนต์ที่หายไปนี้ผู้เช่าซื้อจะต้องรับผิดชอบใช้ให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อเต็มจำนวนโดยถือหลัก the minimum payment clauses and damages ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับปฏิบัติจากศาลในประเทศอังกฤษด้วย โดยศาลอุทธรณ์ (The Court of Appeal) ยอมรับให้นำหลักนี้มาใช้ได้ก็ต่อเมื่อมีการระบุถึงความรับผิดชอบดังกล่าวของผู้เช่าซื้อไว้ในสัญญาเช่าซื้ออย่างชัดเจน (Cooden Engineering Co., Ltd. V. Stanford 1953, C.A.)

ประการที่สาม หลัก Civil Penalties

หลัก Civil Penalties เป็นแนวคิดสมัยใหม่ อันมีที่มาจากการไม่ยอมรับอำนาจเด็ดขาดของข้อความในสัญญา กล่าวคือ สัญญาบางฉบับมีข้อความผูกมัด หรือเอาเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร และหากถือปฏิบัติตามเนื้อความอย่างเคร่งครัด ย่อมไม่เป็นธรรมแก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ดังนั้น การให้สัญญามีผลบังคับได้มาน้อยเพียงใดควรให้ศาลเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดในทำนองเดียวกันแม้ในสัญญาจะมีได้กล่าวถึงความรับผิดชอบของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไว้ ศาลก็มิควรพิจารณาที่จะกำหนดค่าเสียหายได้อย่างอิสระ ตัวอย่างเช่น กรณีเช่าซื้อรถยนต์ ศาลสามารถกำหนดให้ผู้เช่าซื้อชดใช้ค่าเสียหาย เช่น ค่าขาดประโยชน์จากผลกำไรแก่ผู้ให้เช่าซื้อได้ ถึงแม้ว่าในสัญญาเช่าซื้อจะมีได้กำหนดสิทธิของผู้ให้เช่าซื้อ ในการได้รับชดใช้ค่าเสียหายในส่วนนี้ไว้ก็ตาม¹⁹

ประการที่สี่ หลัก Autonomy of Will

หลัก Autonomy of Will หรือหลักเจตจำนงอิสระได้มีการนำมาใช้ในการกำหนดค่าเสียหายคดีเช่าซื้อรถยนต์ด้วย กล่าวคือ การที่ทุกคนมีอิสระที่จะทำนิติกรรมกับบุคคลอื่น ดังนั้น ผู้เช่าซื้อเองจึงต้องรับผิดชอบตามข้อกำหนดในสัญญาที่ทำไว้กับผู้ให้เช่าซื้ออย่างเคร่งครัด จะอ้างเหตุที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายมาปฏิเสธความรับผิดชอบของตนไม่ได้ โดยในนี้ หลัก Autonomy of Will จึงมีแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับ หลัก Civil Penalties ตัวอย่างเช่น ในสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ มีข้อความว่าหากผู้เช่าซื้อกระทำผิดสัญญาต้องชดใช้เงินตามจำนวนที่กำหนดไว้ในสัญญาแก่ผู้ให้เช่า

¹⁹ Paul Latimer. (1995). *Australian Business law* (19th ed). New South Wales: CCH Australian. p. 889.

เช่าซื้อเป็นกรณีพิเศษ นอกเหนือจากค่าเสียหายอื่น ๆ ที่ผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบ กรณีผู้เช่าซื้อจะต้องรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายตามจำนวนที่ระบุไว้ในสัญญา

ประการที่ห้า หลัก Remoteness

โดยปกติ หลัก Remoteness จะนำมาใช้ในการกำหนดค่าเสียหายในคดีละเมิด อย่างไรก็ตาม ศาลอังกฤษได้นำเอาหลัก Remoteness มาใช้ในการกำหนดค่าเสียหายคดีเช่าซื้อรถยนต์ด้วย กล่าวคือ ผู้ให้เช่าซื้อจะเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้เช่าซื้อได้มากหรือน้อยนั้นความเสียหายเช่นที่ย่อมเกิดขึ้นหรือไม่ หากเป็นความเสียหายที่ห่างไกลเกินเหตุผู้ให้เช่าซื้อไม่อาจเรียกค่าเสียหายได้ แต่ถ้าความเสียหายนั้นผู้เช่าซื้อเป็นต้นเหตุให้เกิดความเสียหาย (causation) เช่น ความเสื่อมสภาพของรถยนต์ที่เช่าซื้อ ฯลฯ ผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบต่อค่ารถที่ยังขาดอยู่หลังจากการขายรถยนต์นั้นแก่ผู้ให้เช่าซื้อจนครบจำนวนรายการรถยนต์

ประการที่หก พิจารณาจากความรับผิดชอบของผู้เช่าซื้อตามสัญญาเช่าซื้อและตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายหรือศาลกำหนด

โดยปกติหลังจากที่ผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อแล้วผู้ให้เช่าซื้อจะมีสิทธิที่จะดำเนินการดังต่อไปนี้

- (1) ยึดเงินค่าเช่าซื้อที่ชำระไปแล้ว
- (2) กลับเข้าครอบครองทรัพย์สินเช่าซื้อหรือเรียกค่าเสียหายจากการไม่คืนทรัพย์สิน
- (3) เรียกเงินที่ค้างชำระ, ผลประโยชน์และเงินที่ผู้ให้เช่าซื้อที่มีสิทธิที่ได้รับ

ก่อนการบอกเลิกสัญญา

- (4) เรียกค่าเสียหายกรณีพิเศษ เช่น ค่าซ่อมแซมรถยนต์ที่เช่าซื้อให้กลับคืนสู่

สภาพเดิม

(5) เรียกค่าเสียหายที่เป็นส่วนโดยตรงจากการเลิกสัญญา (minimum payment clause) เช่น ค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ในกรณีที่ผู้เช่าซื้อเป็นฝ่ายผิดสัญญา (liquidated damages) ค่าเสียหายที่ในสัญญาไม่ได้กำหนดไว้ แต่กฎหมายคอมมอนลอว์ยอมให้เรียกได้ เช่น ผลกำไรที่คาดว่าจะได้รับผู้เช่าซื้อชำระค่าเช่าซื้อครบถ้วน เป็นต้น²⁰

จึงกล่าวได้ว่า สิทธิที่ผู้ให้เช่าซื้อจะขอให้ศาลมีคำสั่งบังคับบังคับต่อผู้เช่าซื้อแยกได้เป็น 2 กรณี คือ

- 1) การเรียกร้องค่าเสียหายเป็นตัวเงิน (Damages or an award of money)

²⁰ ดราฟท์ ธีระวัฒน์. (2541). *กฎหมายสัญญาสถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาของสัญญาที่ไม่เป็นธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 161.

กฎหมายเช่าซื้อของประเทศอังกฤษยอมให้มีการเรียกร้องค่าเสียหายเป็นตัวแทน
เอาจากผู้เช่าซื้อได้ในกรณีต่อไปนี้

ก. ค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระก่อนการบอกเลิกสัญญา (All the hire rent in arrears
at the time of termination of the hiring)

ข. ค่าเสียหายอันเกิดจากการที่ทรัพย์สินที่เช่าซื้อเสียหาย (Damages for any injury
to the goods)

ค. ค่าเสียหายอันเกิดจากการผิดสัญญา (Damages for the breach of the
agreement)

ง. ค่าเช่านับตั้งแต่วันเลิกสัญญาจนถึงวันที่ผู้ให้เช่าซื้อได้รับทรัพย์สิน
(Hire Rent from the date of the termination to the return of the goods)

จ. ค่าธรรมเนียมค่าใช้จ่ายและค่าทดแทนที่เสียไปในการกลับคืนการครอบครอง
ทรัพย์สินที่เช่าซื้อ (Cost, Expenses and Payment incurred in obtaining the possessing of the goods)

นอกเหนือจากค่าเสียหายทั้งห้าประการที่ผู้ให้เช่าซื้อจะมีสิทธิเรียกได้จากผู้เช่าซื้อ
แล้วศาลในประเทศอังกฤษยังยอมรับว่าผู้ให้เช่าซื้อจะมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายที่มีการกำหนดจำนวน
แน่นอน (Liquidate Damages) ตามสัญญาได้ เช่น ในสัญญาเช่าซื้อมีข้อกำหนดว่าหากผู้ให้เช่าซื้อ
ซึ่งเป็นฝ่ายผิดสัญญาต้องชดใช้ค่าเสียหายตามจำนวนที่กำหนดแก่ผู้เช่าซื้อ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม
ดังกล่าวค่าเสียหายดังกล่าว จะมีผลบังคับได้ก็ต่อเมื่อเข้าเงื่อนไข 2 ประการ คือ

ก. เป็นกรณีที่ยากที่จะกำหนดค่าเสียหายที่แน่นอนได้

ข. จำนวนของค่าเสียหายนั้นชอบด้วยเหตุผล (Reasonable) แต่ค่าเสียหาย
ดังกล่าวจะมีลักษณะในทางลงโทษ (Punitive Damages) ศาลไม่อาจบังคับให้ได้ ตัวอย่างเช่น A
สัญญาว่าจะจ่ายค่าเสียหายวันละ 300 ในขณะที่ความสามารถที่แท้จริงเพียง 30 ต่อสัปดาห์ถือว่า
ข้อมูลสัญญานี้บังคับกับ A ไม่ได้เพราะมีลักษณะเป็นการลงโทษ Penalty) นอกจากนี้ ค่าเสียหาย
ทางจิตใจกฎหมายก็ไม่อนุญาตให้เรียกได้เช่นกัน

(1) ในบางคดีปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้เช่าซื้อชำระค่าเช่าซื้อเพียงไม่กี่งวด
แล้วคิดนัดทำให้ผู้เช่าซื้อต้องเสียโอกาสในการได้รับประโยชน์ที่สมควรได้รับจากการทำสัญญา
หากผู้เช่าซื้อชำระค่าเช่าซื้อครบถ้วนในกรณีเช่นนี้ผู้ให้เช่าซื้อจะมีสิทธิที่จะเรียกร้องผลกำไรที่คาดหมาย
จากผู้เช่าซื้อได้โดยถือเป็นค่าเสียหายที่ไม่อาจคาดหมายได้ค่าเสียหายลักษณะนี้มีความหมาย
ค่อนข้างกว้าง กล่าวคือ ความหมายรวมถึงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ผู้ให้เช่าซื้อต้องเสียหายอันมีผลมาจาก
สัญญา เช่น ค่าดูแลรักษาทรัพย์สินหลังจากยึดทรัพย์สินคืนจากผู้เช่าซื้อ ค่าติดตามยึดทรัพย์สิน เป็นต้น
อย่างไรก็ดี ผู้ให้เช่าซื้อจะได้รับค่าเสียหายในส่วนนี้มากน้อยหรือไม่เพียงใดต้องพิจารณาถึงหลักเหตุผล

(Consequential Damages) ว่าค่าเสียหายที่เรียกมานั้นชอบด้วยเหตุผลหรือไม่หากไม่ชอบด้วยเหตุผลย่อมไม่มีสิทธิที่จะได้รับค่าเสียหายในส่วนนี้

ในกรณีที่ผู้ให้เช่าซื้อ หรือเจ้าหนี้ใช้สิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายจากลูกหนี้

(Creditor Sues for Damages) การกำหนดค่าเสียหายของศาลจะพิจารณาจากหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

ก. กรณีผู้เช่าซื้อหรือลูกหนี้ (Debtor) ไม่ปฏิบัติตามในข้อสัญญาในส่วนสาระสำคัญผู้ให้เช่าซื้อย่อมมีสิทธิที่บอกเลิกสัญญาและฟ้องร้องค่าเสียหายทั่วไป (General Damages) ซึ่งได้แก่ ค่าเช่าซื้อทั้งหมด (The Total Hire-Purchase Price) จากผู้จะซื้อได้โดยหักจาก

- (1) ราคาของซบที่เช่าซื้อขณะที่ได้รับคืน
- (2) จำนวนเงินเช่าซื้อที่มีการชำระไปแล้ว
- (3) ค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระก่อนการเลิกสัญญา

ข. ในบางครั้งผู้ให้เช่าซื้ออาจเรียกค่าเสียหายโดยอาศัยมาตรการเรียกค่าเสียหายทั่วไป (General Damages Measures) ซึ่งประกอบด้วยค่าเสียหาย ดังนี้

(1) ค่าเสียหายตามราคาท้องตลาด (Market Damages) กล่าวคือ ถ้าผู้เช่าซื้อไม่ส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อคืนหลังจากผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาแล้วถือว่าผู้เช่าซื้อไม่มีสิทธิยึดถือทรัพย์สินนั้นอีกผู้ให้เช่าซื้อย่อมมีสิทธิเรียกค่าเสียหายที่เกิดจากส่วนต่างระหว่างราคาตามท้องตลาด ณ วันเวลาและสถานที่เลิกสัญญากับราคาตามสัญญาเช่าซื้อ

(2) ผลกำไรที่เสียไปหากการชดใช้ค่าเสียหายในกรณีแรกไม่สามารถบรรเทาผลเสียหายที่เกิดแก่ผู้ให้เช่าซื้อได้ ผู้ให้เช่าซื้อย่อมมีสิทธิเรียกผลกำไรที่ควรได้รับทั้งหมดหากสัญญานั้นได้ปฏิบัติครบถ้วน (Lost Profit)

(3) ผู้ให้เช่าซื้อสามารถนำทรัพย์สินที่เช่าซื้อออกขายทอดตลาดหากราคาที่ขายได้อย่างไม่เพียงพอกับการเช่าซื้อที่ขาดผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบในส่วนที่ขาดนั้น อย่างไรก็ตาม ผู้เช่าซื้อจะต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายส่วนนี้ก็ต่อเมื่อการขายทอดตลาดนั้นได้กระทำไปโดยสุจริตและเปิดเผยเป็นปกติในทางการค้าตลอดจนแจ้งเรื่องการขายทอดตลาดให้ผู้เช่าซื้อทราบล่วงหน้าด้วยถึงจะถือว่าการขายทอดตลาดนั้นชอบด้วยกฎหมาย

(4) ค่าเสียหายที่กำหนดล่วงหน้า (Minimum Payment Clause) ค่าเสียหายในกรณีนี้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีข้อกำหนดเช่นว่านี้อย่างชัดเจนในสัญญาเช่าซื้อ กล่าวคือ มีการกำหนดให้ผู้เช่าซื้อต้องจ่ายเงินจำนวนหนึ่งแก่ผู้ให้เช่าซื้อเมื่อเกิดเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดตามสัญญาก่อนที่จะมีการชำระค่าเช่าซื้อครบถ้วน เช่น ผู้เช่าซื้อผิดสัญญาหรือคืนทรัพย์สินที่เช่าซื้อก่อนกำหนด เป็นต้น

- 2) การบังคับให้ผู้เช่าซื้อปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใด (Specific Performance)

ในบางคดีการเรียกร้องค่าเสียหายเป็นตัวแทนไม่อาจบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้ให้เช่าซื้อได้ ดังนั้น ผู้ให้เช่าซื้อจึงต้องอาศัยอำนาจศาลในการมีคำสั่งไปยังผู้เช่าซื้อให้ปฏิบัติตามอย่างหนึ่งอย่างใดตามสัญญา (An order from a court to a party to perform as promised) เช่น ให้ผู้เช่าซื้อคืนหรือส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อคืนแก่ผู้ให้เช่าซื้อ เป็นต้น

การเรียกให้คืนทรัพย์สินที่เช่าซื้อ (Action for Detinue) ถือเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องการเรียกร้องให้ผู้เช่าซื้อปฏิบัติตามอย่างหนึ่งอย่างใดโดยผู้มีสิทธิเรียกให้คืนทรัพย์สินที่เช่าซื้อคือผู้ให้เช่าซื้อหรือผู้ที่ได้รับมอบ อำนาจจากผู้ให้เช่าซื้อการเรียกให้คืนทรัพย์สินที่เช่าซื้อจะเกิดขึ้นเฉพาะกรณีที่ทรัพย์สินที่เช่าซื้อยังอยู่ในความครอบครองของผู้เช่าซื้อและผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาแล้วนั้น โดยการเรียกให้คืนทรัพย์สินที่เช่าซื้อจะกระทำได้ก็ต่อเมื่อเข้าหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

(1) ผู้ให้เช่าซื้อหรือผู้ที่ได้รับมอบอำนาจจากผู้ให้เช่าซื้อในการเรียกคืนทรัพย์สินที่เช่าซื้อจากผู้เช่าซื้อที่ไม่มีสิทธิยึดถือไว้

(2) ผู้เช่าซื้อปฏิเสธที่จะคืนทรัพย์สินที่เช่าซื้ออยู่

(3) ผู้เช่าซื้อยังคงครอบครองทรัพย์สินที่เช่าซื้ออยู่โดยปกติเมื่อมีคำขอให้ผู้เช่าซื้อคืนทรัพย์สินที่เช่าซื้อศาลจะมีคำสั่งไปยังผู้เช่าซื้อให้คืนทรัพย์สินที่เช่าซื้อ อย่างไรก็ตาม ความเสียหายใด ๆ ที่เกิดกับทรัพย์สินที่เช่าซื้อในระหว่างที่ทรัพย์สินนั้นอยู่ในความครอบครองของผู้เช่าซื้อบุคคลผู้ก่อให้เกิดความเสียหายย่อมต้องรับผิดชอบต่อผู้ให้เช่าซื้อ

ก. ผู้เช่าบอกเลิกสัญญา

ข. เกิดเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดตามสัญญาซึ่งทำให้สัญญาสิ้นสุดลงโดยอัตโนมัติ อย่างไรก็ตาม ผู้ให้เช่าซื้อจะใช้สิทธินี้ยึดทรัพย์สินที่เช่าซื้อคืน (Seizure of Goods) ได้ก็ต่อเมื่อ

(1) ผู้ให้เช่าซื้อเป็นบุคคลธรรมดาและทรัพย์สินที่เช่าซื้อ มีราคาไม่เกิน 15,000 ปอนด์

(2) ถ้าผู้เช่าซื้อได้ชำระค่าเช่าซื้อไปมากกว่าหนึ่งในสามของราคาเช่าซื้อให้ผู้เช่าซื้อไม่มีสิทธิยึดทรัพย์สินที่เช่าซื้อคืน เว้นแต่จะมีคำสั่งศาลอนุญาตให้กระทำได้หรือเป็นกรณีที่ผู้เช่าซื้อเป็นฝ่ายบอกเลิกสัญญา

(3) มีข้อสัญญาว่าผู้ให้เช่าซื้อ มีสิทธิยึดทรัพย์สินที่เช่าซื้อคืนได้

(4) ผู้เช่าซื้อตกลงคืนทรัพย์สินที่เช่าซื้อ

(5) ถ้าทรัพย์สินที่เช่าซื้ออยู่ในความครอบครองของบุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่ผู้เช่าซื้อ

ในกรณีผู้ให้เช่าซื้อฟ้องคดีต่อศาลเพื่อบังคับให้มีการส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อนั้นเมื่อศาลมีคำสั่งรับคำฟ้องไว้พิจารณาแล้วถือว่าคดีนั้นอยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลและศาลมีอำนาจ

เลื่อนการพิพากษาคือออกไปก่อน โดยจะมีการออกคำสั่งอย่างใดดังต่อไปนี้ เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดจากแก่ทรัพย์สินที่เช่าซื้อหรือเพื่อไม่ให้ทรัพย์สินที่เช่าซื้อเสื่อมราคาหรือเพื่อให้โอกาสผู้เช่าซื้อในการหาเงินมาชำระแก่ผู้เช่าซื้อ

(1) ให้ส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อแก่ผู้ให้เช่าซื้อโดยไม่กำหนดเงื่อนไขให้ผู้เช่าซื้อจ่ายค่าเสียหาย

(2) ให้คืนทรัพย์สินที่เช่าซื้อภายในเวลาที่กำหนดในอนาคต โดยมีเงื่อนไขว่าผู้เช่าซื้อจะต้องจ่ายค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระภายในระยะเวลาที่กำหนด

(3) ปรับเปลี่ยนข้อสัญญาเช่าซื้อว่าด้วยการผ่อนชำระค่าเช่าซื้อเสียใหม่ โดยพิจารณาถึงพฤติกรรมการชำระค่าเช่าซื้อที่ผ่านมาและความสามารถในการชำระค่าเช่าซื้อเพื่งให้โอกาสผู้เช่าซื้อในการหาเงินมาชำระ เช่น ลดจำนวนค่าเช่าซื้อที่ผู้เช่าซื้อจะต้องชำระในแต่ละงวดรวมทั้งขยายเวลาการชำระค่าเช่าซื้อออกไป²¹

พิจารณาจากแนวพิพากษาของศาล

การที่ประเทศอังกฤษเป็นประเทศในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ที่ถือเอาคำพิพากษาของศาลเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินใจคดี ดังนั้น ในการกำหนดค่าเสียหายคดีเช่าซื้อรถยนต์ นอกจากศาลจะพิจารณาถึงบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวแล้วศาลยังพิจารณาต่อไปอีกว่าเคยมีคำพิพากษาคัดสินหรือวางแนวทางเกี่ยวกับเรื่องนั้นไว้อย่างไร จากการศึกษาพบว่า คำพิพากษาของศาลได้วางหลักเกณฑ์การกำหนดค่าเสียหายในคดีเช่าซื้อรถยนต์ไว้หลายประการ ดังนี้

(1) ค่าเสียหายที่มีสิทธิเรียกได้ศาลอังกฤษถือว่ากฎหมายเกี่ยวกับเช่าซื้อที่มีที่มาจากการต้องการของของผู้เช่าซื้อดังนั้นในการกำหนดค่าเสียหายแก่ผู้ให้เช่าซื้อต้องพิจารณาว่าค่าเสียหายที่เรียกมานั้นเหมาะสมกับความเสียหายที่ผู้ให้เช่าซื้อได้รับหรือไม่โดยปกติค่าเสียหายที่ศาลจะกำหนดให้ ได้แก่

ก. ค่าปรับยกเว้นค่าปรับที่เกิดจากการบอกเลิกสัญญา

ข. ค่าเสียหายจากการไม่คืนทรัพย์สิน

ค. ค่าเสียหายที่กำหนดล่วงหน้า (Minimum Payment Clause) ซึ่งศาลจะบังคับให้เฉพาะกรณีเป็นการชดใช้เงินในกรณีเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดที่ถือว่าผู้เช่าซื้อผิดสัญญาและการชดใช้เงินในกรณีผิดสัญญานั้นจะต้องเป็นค่าเสียหายที่พอสมควรแก่เหตุ

ง. ค่าเสียหายที่เป็นผลมาจากการบอกเลิกสัญญาเช่นค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระค่าเสียหายพิเศษก่อนการบอกเลิกสัญญาผลกำไรที่คาดหมายได้ค่าเสื่อมราคาของทรัพย์สินที่เช่าซื้อ (Compensation for Depreciation)

²¹ คาราพร ธีระวัฒน์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 20. หน้า 161.

ในเรื่องนี้มี คดี Anglo Auto Finance Vo., Ltd. v. James (1963) ซึ่งศาลอุทธรณ์ (Court of Appeal) ตัดสินว่าผู้ให้เช่าซื้อที่มีสิทธิเรียกค่าเสียหายจากผลกำไรที่ขาดไปได้เฉพาะกรณีที่ค่าเสียหายนั้นมีใช้ค่าเสียหายที่มีลักษณะเป็นค่าเสียหายเชิงลงโทษและจำนวนเงินค่าเสียหายที่เรียกมาตกไม่สูงไปกว่าส่วนต่างของเงินที่ค้างชำระตามสัญญาเช่าซื้อที่บรรดาการชดเชยตามความเป็นจริงสำหรับค่าเสียหายอันเกิดจากการใช้ซัพที่เช่าซื้อผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบเสมอ²²

คดี Wickham Holding V. Brook House Motors (1967) ศาลได้ตัดสินว่าผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบใช้ราคาทรัพย์สินที่เช่าซื้อในกรณีที่ยังไม่ได้คืนทรัพย์สินแก่ผู้ให้เช่าซื้อโดยเมื่อคำนวณเงินค่าเช่าซื้อที่ชำระไปแล้วบวกด้วยราคาทรัพย์สินที่เรียกมาต้องไม่เกินกว่าราคาตามสัญญาเช่าซื้อ

(1) หลักเกณฑ์การกำหนดค่าเสียหายกฎหมายเช่าซื้อได้กำหนดหลักเกณฑ์การชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้ให้เช่าซื้อไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายประเภทใดบ้าง ศาลอังกฤษได้นำเอากฎหมายที่เกี่ยวข้องมาปรับใช้และพัฒนาหลักเกณฑ์การกำหนดค่าเสียหายให้ชัดเจนขึ้น โดยมีแนวทาง ดังนี้

ใช้หลัก Remoteness in Contact กล่าวคือ ค่าเสียหายที่ผู้เช่าซื้อที่มีสิทธิได้รับต้องเป็นความเสียหายที่เป็นผลโดยตรงและเป็นผลตามปกติที่เกิดจากการผิดสัญญา ถ้าคู่สัญญาฝ่ายผิดรู้เหตุการณ์พิเศษที่ทำให้ความเสียหายเพิ่มขึ้น คู่สัญญาฝ่ายนั้นต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายที่เพิ่มขึ้นนี้ด้วย (Special Damages)

ก. ในการกำหนดค่าเสียหายศาลถือหลักว่าเมื่อใดก็ตามที่ผู้เช่าซื้อผิดสัญญาเช่าซื้อต้องรับผิดชอบในการจ่ายค่าเสียหายจากการละเมิดสัญญานั้น (the hirer breaks his agreement he is prima facie liable to pay damages for breach of contract) เช่น การนำรถยนต์ที่ยึดคืนมาจากผู้เช่าซื้อออกขายทอดตลาด ผู้เช่าซื้อต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากผลต่างระหว่างราคาที่ยขายทอดตลาดกับค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระอยู่เฉพาะกรณีที่การขายทอดตลาดได้กระทำโดยสุจริตและเป็นไปตามปกติทางการค้า แต่ถ้าการขายทอดตลาดได้ราคาสูงกว่าค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระถือว่าผู้ให้เช่าซื้อไม่ได้รับความเสียหายจึงไม่มีสิทธิเรียกค่าเสียหายในส่วนนี้จะผู้เช่าซื้อได้เว้นแต่ค่าเสียหายที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการผิดสัญญา (incidental damages) เช่น ค่าใช้จ่ายอันเกิดจากการติดตามยึดทรัพย์สิน ค่าใช้จ่ายในการบอกเลิกสัญญา ค่าดูแลรักษาทรัพย์สิน ฯลฯ ซึ่งค่าเสียหายเหล่านี้ผู้ให้เช่าซื้อที่มีสิทธิได้รับจากผู้เช่าซื้อ

ข. ในกรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่มีระเบียบข้อบังคับของศาลกำหนดเรื่องการชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้ให้เช่าซื้อไว้เป็นการเฉพาะ เช่น กรณีที่ผู้ให้เช่าซื้อไม่สามารถ

²² เกริก กริธาพล. (2545). *กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรมกับสัญญาธนาคารพาณิชย์ศึกษาเฉพาะกรณีสัญญากู้เงินเพื่อที่อยู่อาศัย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมมงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 9.

พิสูจน์ถึงความเสียหายที่ตนได้รับศาลมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายให้แก่ผู้เช่าซื้อเป็นจำนวนเล็กน้อยพอเป็นพิธีเพราะศาลเห็นว่าโจทก์ไม่ได้เสียหายอะไรมากหรือ โจทก์ก็ไม่ได้เสียหายจริง (Nominal Damages หรือ Token Damages) ตัวอย่างเช่น คดี Yeoman Credit Co., Ltd. V. Waragowski (1961) ข้อเท็จจริงปรากฏว่า เมื่อผู้เช่าซื้อทำสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ กำหนดเวลา 3 ปี เมื่อถึงเวลา 6 เดือนนับแต่วันทำสัญญาผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาและยึดรถยนต์ คืนต่อมาได้นำรถยนต์คันดังกล่าวออกขายทอดตลาดแล้ว จึงมาฟ้องเรียกราคารถยนต์ที่ยังขาดอยู่ตามสัญญาเช่าซื้อ ซึ่งศาลอุทธรณ์ตัดสินว่าผู้ให้เช่าซื้อไม่มีสิทธิเรียกเงินค่ารถยนต์ที่ยังขาดอยู่ได้โดยศาลได้แสดงวิธีการคิดคำนวณ ดังนี้

ราคาค่าเช่าซื้อทั้งหมด	€ 434	7 S.	0 d.
เงินคาวน	€.	72.	
ขายรถได้	€ 201		
ค่าเช่าซื้อที่ยังขาดอยู่	€ 65	4 S.	6 d
	€ 338.	4 S.	6 d
ค่าเสียหายที่ผู้ให้เช่าซื้อไม่มีสิทธิได้รับ	-€ 96.	3 S.	6 d
ศาลอุทธรณ์กำหนดให้	€ 84.	19 S.	6 d ²³

3.1.2 หลักกฎหมายในระบบ Civil Law

3.1.2.1 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

1) ลักษณะของสัญญาเช่าซื้อ

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนั้นถือว่าสัญญาเป็นนิติกรรมเกิดจากการแสดงเจตนาของคู่กรณีในการติดต่อสัมพันธ์กันในทางกฎหมาย ซึ่งอาจเป็นการแสดงเจตนาของบุคคลคนเดียวก็ได้ เช่น การบอกเลิกสัญญาเช่า การทำพินัยกรรม ตามหลักกฎหมายเยอรมัน สัญญาเป็นนิติกรรม

หลักเกณฑ์เกี่ยวกับความสมบูรณ์ของสัญญานั้น ประกอบด้วยเงื่อนไขที่สำคัญ คือ นิติกรรม ซึ่งเกิดจากการแสดงเจตนาของคู่กรณีในการติดต่อสัมพันธ์กันในทางกฎหมาย นิติกรรมอาจเป็นเพียงการแสดงเจตนาของบุคคลคนเดียวก็ได้ เช่น การบอกเลิกสัญญา การบอกล้างโมฆียกรรม การทำพินัยกรรม การมอบอำนาจให้ตัวแทนกระทำการ

(1) ส่วนประกอบที่สำคัญของนิติกรรม คือ การแสดงเจตนาสัญญาถือเจตนาที่แสดงออก

(2) ความสมบูรณ์ ตามสัญญาประกอบด้วย นิติกรรมที่สมบูรณ์ การแสดงเจตนาซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของนิติกรรม จะต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย มาตรา 134 G

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

(3) ความสามารถของคู่สัญญา และต้องเป็นไปตามแบบที่กฎหมายกำหนดไว้ตามมาตรา 125G²⁴

2) ข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในสัญญาเช่าซื้อ

ในเรื่องข้อสัญญาไม่เป็นธรรมนี้กฎหมาย The German Standard Contract Act 1976 มีหลักการคุ้มครองผู้ที่เสียเปรียบในข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเหมือนกับสาธารณรัฐฝรั่งเศส แต่แตกต่างกันในวิธีการให้ความคุ้มครอง คือเน้นที่ลักษณะของสัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูปที่ไม่เป็นธรรม โดยมีเนื้อหาสาระที่เป็นทั้งกฎหมายสารบัญญัติที่กำหนดลักษณะของข้อสัญญาสำเร็จรูปที่ไม่เป็นธรรมที่ศาลอาจพิพากษาให้เป็นโมฆะ และที่กฎหมายบัญญัติให้ตกเป็นโมฆะ (มาตรา 11) และมีทั้งกฎหมายวิธีสบัญญัติที่กำหนดถึงวิธีพิจารณาคดีเกี่ยวกับข้อสัญญาสำเร็จรูปที่มีมาตรการพิเศษที่กำหนดว่าบุคคลที่ดำเนินการฟ้องร้องคดีไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายจากข้อสัญญาเท่านั้น กฎหมายยังอนุญาตให้องค์กรหรือสมาคมที่เป็นนิติบุคคลซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภค โทกมีสิทธิร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งห้ามใช้ข้อสัญญาสำเร็จรูปที่ไม่เป็นธรรมได้ แต่ไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหาย²⁵

3) การเยียวยาความเสียหาย

สำหรับในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีกับการระงับข้อพิพาททางเลือก พบว่าส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการโดยหอการค้า สมาคม องค์กรของรัฐ หรือองค์กรวิชาชีพอื่น ๆ ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักที่จะดำเนินการโดยองค์กรผู้บริโภค โดยหน่วยงานระงับข้อพิพาททางเลือกทั้งหมด ไม่ใช่หน่วยงานทางกฎหมายซึ่งเป็นเพียงบริการเสริมให้กับหน่วยงานทางกฎหมายเท่านั้น และในเรื่องของการก่อตั้งองค์กรระงับข้อพิพาททางเลือกของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเพื่อให้บริการระงับข้อพิพาททางเลือกที่มีอยู่เป็นจำนวนหลายร้อยสถาบัน การที่สถาบันมีจำนวนมากนั้นก็เนื่องจากโครงสร้างของการเป็นสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีเขตอำนาจในการพิจารณาของหลาย ๆ สถาบัน เช่น การค้ารถยนต์ขนาดใหญ่ และขนาดเล็กลงมา ได้ถูกจำกัดเพียงแต่ภายในรัฐหรือเขตการปกครองหนึ่งเท่านั้น แต่บางสถาบันเช่น ภาคการเงิน การประกันภัย และการสื่อสารได้มีการครอบคลุมทั่วประเทศ และสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมรถยนต์การระงับข้อพิพาทจะดำเนินการ

²⁴ เรื่องวลี ทองนึ่งม. (2550). *สัญญาเบื้องต้น: ศึกษากรณีสัญญาจะซื้อจะขาย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 96.

²⁵ โชติศักดิ์ อาสกววิริยะ. (2549). *สัญญาสำเร็จรูปสถาบันการเงิน: ศึกษาเปรียบเทียบพระราชบัญญัติข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540*. รายงานส่วนบุคคลหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรม (บ.ย.ศ.) วิทยาลัยกระบวนการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. หน้า 30.

โดยสมาคมหรือหอการค้า ซึ่งผู้บริโภครสามารถติดต่อผ่านสมาคมหรือหอการค้านั้นหรือสหพันธ์การค้าและการซ่อมแซมรถยนต์แห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้²⁶

3.1.2.2 สาธารณรัฐฝรั่งเศส

1) ลักษณะของสัญญาเช่าซื้อ

ผู้ร่างประมวลกฎหมายได้ยึดถือแนวคำสอนหลักกฎหมายธรรมชาติเป็นแนวโดยถือเอาหลัก “ความเสี่ยงตกแก่เจ้าของกรรมสิทธิ์” “res perit domino” เป็นแกน ดังที่จะเห็นได้จากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส ส่วนที่ว่าด้วยสัญญาและหลักทั่วไปในกฎหมายลักษณะหนี้ใน มาตรา 1138 ซึ่งวางหลักว่าความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (กรรมสิทธิ์) และความเสี่ยงอันมีแก่ทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งหนี้ที่จะต้องมีการส่งมอบทรัพย์สินนั้น ย่อมโอนไปยังเจ้าหนี้ตั้งแต่วันที่หนี้เกิดขึ้นบริบูรณ์และควรจะได้มีการส่งมอบทรัพย์สินนั้น และในส่วนที่เกี่ยวกับสัญญาซื้อขายนั้น เมื่อสัญญาซื้อขายเสร็จบริบูรณ์ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขายกันย่อมโอนไปเป็นของผู้ซื้อ และมีผลระหว่างคู่กรณีโดยผลของเจตนา ทันทีที่ทรัพย์สินที่ตกลงกันอยู่ในสภาพพร้อมส่งมอบโดยไม่จำเป็นต้องมีการส่งมอบกันจริง ๆ และในสัญญาซื้อขายนั้น ทันทีที่คู่กรณีตกลงกันได้ในเรื่องตัวทรัพย์สินและในเรื่องราคา ให้ถือว่าระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่ายนี้ ความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (กรรมสิทธิ์) ที่ซื้อขายกันย่อมโอนไปเป็นของผู้ซื้อ ตามมาตรา 1583 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส โดยผลของหลักเกณฑ์ที่ถือว่า ระหว่างคู่กรณีในสัญญาซื้อขายนี้ ผู้ซื้อทรัพย์สินได้ชื่อเป็นเจ้าของ ดังนั้น ผู้ซื้อทรัพย์สินเฉพาะสิ่งย่อมต้องรับภาระความเสี่ยงในทรัพย์สินนั้นตั้งแต่วันที่ตกลงทำสัญญาซื้อขายกัน ในแง่นี้หลักเกณฑ์ในกฎหมายฝรั่งเศสจะให้ผลเหมือนกับหลักเกณฑ์ในกฎหมายโรมัน หากได้มีการโอนกรรมสิทธิ์ด้วยการส่งมอบทรัพย์สินทันทีที่ได้ทำสัญญาซื้อขายกัน ความเสี่ยงตกอยู่กับผู้ซื้อ เพราะผู้ซื้อได้กรรมสิทธิ์ทันทีที่ทำสัญญากัน แต่หลักเกณฑ์ของสาธารณรัฐฝรั่งเศสจะให้ผลแตกต่างจากหลักเกณฑ์ในกฎหมายโรมัน ในกรณีที่คู่กรณีตกลงซื้อขายกัน โดยมีเจตนาให้กรรมสิทธิ์โอนไปในภายหลัง ซึ่งหากถือตามกฎหมายโรมัน เมื่อสัญญาซื้อขายเสร็จบริบูรณ์แล้ว ความเสี่ยงย่อมโอนไปยังผู้ซื้อทันที ส่วนตามกฎหมายฝรั่งเศสนั้น เมื่อตกลงทำสัญญาซื้อขายกันเสร็จบริบูรณ์แล้ว หากสัญญานั้นกำหนดให้กรรมสิทธิ์ยังไม่โอนไป ความเสี่ยงย่อมไม่โอนไปยังผู้ซื้อด้วย อย่างไรก็ดี หลักการโอนกรรมสิทธิ์ในเวลาทีตกลงซื้อขายกันในกฎหมายฝรั่งเศสนี้มีข้อยกเว้น กล่าวคือ ไม่ใช้กับการซื้อขายทรัพย์สินที่ระบุไว้แต่เพียงเป็นประเภท เพราะทรัพย์สินที่ระบุไว้แต่เพียงเป็นประเภทนั้น มักจะยังไม่ได้เจาะจงตัวทรัพย์สินให้เป็นที่แน่นอนในขณะที่ตกลงซื้อขายกัน และเมื่อยังไม่ได้เจาะจงตัวทรัพย์สินให้แน่นอน เจตนาโอนก็ยังไม่มีความชัดเจน และกรรมสิทธิ์ก็ยังโอนไปไม่ได้ ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสไม่ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์

²⁶ เรื่องวลี ทองนึม. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 24. หน้า 96.

ในทรัพย์สินที่กำหนดไว้แต่เพียงประเภทไว้โดยแจ้งชัดว่า กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ระบุไว้แต่เพียงเป็นประเภทนั้นจะโอนแก่กันได้เมื่อใด เพียงแต่กำหนดให้ถือว่าการซื้อขายสำเร็จบริบูรณ์เมื่อใด ในสัญญาซื้อขายแต่ละลักษณะไว้ อาทิเช่น สัญญาซื้อขายโดยการชั่ง ตวง วัด (vente à la mesure) ให้ถือว่าสัญญาเสร็จบริบูรณ์เมื่อได้ทำการนั้นเสร็จสิ้น หรือในสัญญาซื้อขายเหมา (vente en bloc) ให้ถือว่าสัญญาซื้อขายเสร็จบริบูรณ์ทันทีแม้จะยังมีได้ชั่ง ตวง วัด ก็ตาม ตามมาตรา 1585, 1586 ของประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส ซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่าความเล็งข้อมตกเป็นของผู้ขายจนกว่าสัญญาจะเสร็จบริบูรณ์ และเมื่อสัญญาเสร็จบริบูรณ์แล้วกรรมสิทธิ์และความเล็งข้อมโอนไปยังผู้ซื้อ²⁷

2) ข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในสัญญาเช่าซื้อ

กฎหมายเกี่ยวกับการซื้อขาย ของสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งบรรพ 3 โดยใน มาตรา 1582 กำหนดค่านิยมของคำว่าสัญญาซื้อขายเอาไว้ว่า “สัญญาซื้อขาย หมายถึง สัญญาที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งตกลงผูกพันตนที่จะส่งมอบทรัพย์สินและคู่สัญญาอีกฝ่ายตกลงที่จะชำระราคา”²⁸

วัตถุประสงค์ที่ผู้ขายตกลงซื้อขายสินค้าก็เพื่อที่จะได้ใช้ประโยชน์ในสินค้านั้น รวมทั้งการได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจากผู้ขาย เพื่อให้ผู้ซื้อมีอำนาจใด ๆ เหนือทรัพย์สินที่ได้ซื้อมา ในประมวลกฎหมายแพ่ง มาตรา 1583 ได้กำหนดว่า การซื้อขายเป็นอันสมบูรณ์ระหว่างคู่สัญญา และกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินข้อมตกเป็นของผู้ซื้อนับแต่เวลาที่ผู้ซื้อและผู้ขายตกลงกันในตัวทรัพย์สิน และราคา แม้ว่าทรัพย์สินนั้นจะยังไม่ได้ส่งมอบหรือชำระราคากันก็ตาม แต่ทั้งนี้ทรัพย์สินที่ตกลงกันจะต้องเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งแล้ว คือ หากสินค้าไม่ได้ถูกขายเหมา แต่ถูกขายตามน้ำหนัก โดยการนับชั่ง ตวง วัด สินค้าดังกล่าวนั้นจะต้องได้รับการนับ ชั่ง ตวง วัดหรือกระทำการอื่นใดเพื่อให้ทราบถึงตัวทรัพย์สินแน่นอนเสียก่อน มิเช่นนั้นหากเกิดภัยใด ๆ ในระหว่างที่ยังมิได้ระบุตัวทรัพย์สินที่ตกลงซื้อขายกัน ผู้ขายจะต้องเป็นผู้รับความเสี่ยงภัยนั้น ดังนั้น หากยังไม่มีการกำหนดให้เป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง กรรมสิทธิ์ก็ยังไมโอนไปยังผู้ซื้อ นอกจากนั้น สาธารณรัฐฝรั่งเศสยังมีกฎหมายเกี่ยวกับการชิมไวน์ หรือการซื้อสินค้าที่ต้องมีการทดลองด้วย โดยในมาตรา 1587 นี้เอง ได้วางหลักไว้ว่า การซื้อไวน์ น้ำมัน หรือการซื้อสินค้าทั่วไปที่ผู้ซื้อจะต้องมีการทดลองชิมจากตัวอย่างสินค้าก่อนตัดสินใจซื้อ กรณีนี้กรรมสิทธิ์ของสินค้ายังไม่โอนจนกว่าผู้ซื้อจะได้ชิมสินค้านั้นหรือตรวจสอบแล้วว่าสินค้านั้นตรงตามตัวอย่าง

²⁷ กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2556). ปัญหาการโอนความเสี่ยงในสัญญาซื้อขาย: พิจารณาหลักกฎหมายไทยในบริบททางกฎหมายเปรียบเทียบ. *หนังสือรวมบทความวิชาการ 60 ปี ศาสตราจารย์วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์*, หน้า 107.

²⁸ Scribd. (2556). *กฎหมายซื้อขายฝรั่งเศส*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.scribd.com/doc/2174/code-Napoleon>. [2556, 2 เมษายน].

ตามประมวลกฎหมายแพ่ง ได้กำหนดหน้าที่ของผู้ขายไว้ 2 ประการ ได้แก่ การส่งมอบ และการรับประกันสินค้า

การส่งมอบ (Delivery) จะสมบูรณ์ต่อเมื่อการส่งมอบนั้นทำให้ผู้ซื้อที่มีอำนาจที่จะจัดการทรัพย์สินและครอบครองทรัพย์สินดังกล่าวได้ ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติใน มาตรา 1604 โดยจะต้องส่งมอบในเวลาที่ได้ทำการตกลงซื้อขายกัน เว้นแต่จะได้ตกลงกันเป็นอย่างอื่น ดังนั้น ผู้ขายจึงมีหน้าที่ที่จะต้องส่งมอบทรัพย์สินที่ตกลงซื้อขายกันให้แก่ผู้ซื้อ และต้องตรงตามเวลาที่คู่สัญญาได้ตกลงกันไว้ ทั้งนี้ การส่งมอบทรัพย์สินตามกฎหมายให้รวมถึงอุปกรณ์แห่งทรัพย์สินและทุกสิ่งที่มีวัตถุประสงค์จะใช้แก่ทรัพย์สินนั้นอย่างถาวร ตัวอย่างเช่น คู่มือ การใช้งาน สิ่งที่บรรจุ เป็นต้น

(1) ลักษณะของความชำรุดบกพร่อง

ตามมาตรา 1604 หน้าที่ของผู้ขายนอกจากจะต้องส่งมอบทรัพย์สินที่ตกลงซื้อขายกันแล้ว หน้าที่สำคัญของผู้ขายอีกหน้าที่หนึ่ง คือ การรับประกันสินค้า ซึ่งกฎหมายฝรั่งเศสกำหนดหน้าที่ของผู้ขายที่จะต้องรับประกันสินค้าที่ขาย โดยในมาตรา 1625 กำหนดสาระสำคัญของ การรับประกันสินค้าไว้ว่า ผู้ขายมีหน้าที่ที่จะต้องรับประกันสินค้าที่ขาย โดยมาตรา 1625 กำหนดสาระสำคัญของ การรับประกันสินค้าไว้ว่า ผู้ขายมีหน้าที่ในการรับประกันสินค้าต่อผู้ซื้อ 2 ประการด้วยกัน คือ การรับประกันว่าผู้ซื้อจะครอบครองทรัพย์สินที่ซื้อโดยปกติสุข (มาตรา 1629-1647) และการรับประกันถึงความชำรุดบกพร่องที่ซ่อนเร้นในทรัพย์สินที่ตกลงซื้อขาย (มาตรา 1641-1647)

มาตรา 1641 ได้กำหนดว่า ผู้ขายจะต้องรับประกันต่อความชำรุดบกพร่องที่ซ่อนเร้นอยู่ในทรัพย์สินที่ได้ตกลงซื้อขายกัน โดยมีความชำรุดบกพร่องทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินได้ตามที่ประสงค์ หรือทำให้ประโยชน์ของการใช้สอยลดลงไปมาก ซึ่งหากผู้ซื้อได้ทราบก่อนก็ควรจะไม่ต้องตกลงซื้อหรืออาจจะทำให้ราคาที่ต่ำกว่าที่ได้ตกลงซื้อไป

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า กฎหมายได้กำหนดไว้โดยปริยายว่า ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบสินค้าที่ผู้ขายได้ส่งมอบให้แก่ผู้ซื้อที่มีความชำรุดบกพร่องซ่อนเร้นอยู่ แต่ทั้งนี้ การที่ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบนั้น จะต้องปรากฏว่าการที่ทรัพย์สินนั้นมีความชำรุดบกพร่องอยู่นั้น ทำให้ผู้ซื้อไม่สามารถใช้สอยประโยชน์ได้จากทรัพย์สินนั้นตามความประสงค์ หรือถึงแม้จะใช้ได้ แต่ประโยชน์ที่ควรจะใช้ได้ลดน้อยลง ตัวอย่างเช่น ตกลงซื้อตู้เย็นที่สามารถทำน้ำดื่มและกดน้ำแข็งได้ในตัว แต่กลับไม่สามารถที่จะกดน้ำแข็งได้เนื่องจากระบบผลิตน้ำแข็งไม่ทำงาน กรณีนี้ถือว่าผู้ซื้อไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ตามที่ประสงค์ แม้ว่าตู้เย็นนั้นจะสามารถกดน้ำหรือแช่สิ่งของต่าง ๆ ได้ตามปกติ แต่ประโยชน์การใช้สอยลดลงไปจากเดิม ผู้ขายจึงต้องรับผิดชอบ

นอกจากนี้ การที่สินค้านั้นมีความชำรุดบกพร่องซ่อนเร้นอยู่ และทำให้ผู้ซื้อไม่สามารถใช้สอยประโยชน์ได้ตามที่ประสงค์แล้วจะต้องปรากฏด้วยว่า หากผู้ซื้อได้ทราบความชำรุด

บกร่อนนั้นผู้ซื้ออาจไม่ตกลงซื้อสินค้า หรือหากซื้อสินค้าก็คงให้ราคาต่ำกว่าที่ได้ซื้อไป จึงกล่าวสรุปได้ว่า ตามกฎหมายแพ่งของสาธารณรัฐฝรั่งเศสผู้ขายต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของสินค้านั้นจะต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้²⁹

(1.1) ทรัพย์สินที่ซื้อไปจะต้องมีความชำรุดบกพร่องที่ซ่อนเร้นอยู่

(1.2) ความชำรุดบกพร่องนั้นจะต้องถึงขนาดที่ผู้ซื้อไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินได้ตามที่ประสงค์ หรือทำให้ประโยชน์ของการใช้สอยลดลงไปมาก และ

(1.3) หากผู้ซื้อได้ทราบถึงความชำรุดบกพร่องนั้นในเวลาก่อนหรือในขณะที่ทำสัญญาซื้อขาย ผู้ซื้ออาจจะไม่ซื้อทรัพย์สินนั้นหรือหากซื้อก็อาจซื้อในราคาที่ต่ำกว่า

(2) ความรับผิดชอบของผู้ขาย

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฝรั่งเศส มาตรา 1643 ได้กำหนดว่า ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องที่ซ่อนเร้นในทรัพย์สินที่ได้ซื้อขายกัน แม้ว่าผู้ขายจะมีได้ทราบถึงความชำรุดบกพร่องนั้นมาก่อน จึงพิจารณาได้ว่าความรับผิดชอบตามมาตรานี้เป็นความรับผิดชอบที่มีลักษณะเป็นความรับผิดโดยเด็ดขาด (strict liability) เพราะแม้ว่าผู้ขายจะไม่ทราบถึงความชำรุดบกพร่องก็ยังมีความรับผิดชอบตามกฎหมายอยู่ดี

(3) สิทธิของผู้ซื้อ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของฝรั่งเศสได้บัญญัติเกี่ยวกับการบังคับใช้ค่าสินไหมทดแทนทางแพ่งไว้ 2 ประเภท คือ

(3.1) ความรับผิดเนื่องด้วยการไม่ชำระหนี้ หรือความรับผิดตามสัญญา

(3.2) ความรับผิดนอกขอบเขตสัญญาหรือความรับผิดทางละเมิด

ระบบความรับผิดตามกฎหมายแพ่งอยู่บนพื้นฐานเรื่อง ความผิด ซึ่งมียุติการประกอบความรับผิดที่แตกต่างกันในระหว่างความรับผิดทางสัญญากับความรับผิดทางละเมิด แต่ทั้งสองกรณีการฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายจะอยู่ภายในกฎเกณฑ์ทั่วไปที่เหมือนกัน คือ ต้องเข้าหลักองค์ประกอบความรับผิด 3 ประการ คือ มีความผิด มีความเสียหายเกิดขึ้น เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความผิดกับความเสียหายที่เกิดขึ้น

ในกรณีที่สินค้าชำรุดบกพร่องซ่อนเร้นอยู่ภายใน (vice cache) อาจเป็นเหตุก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้ซื้อหรือบุคคลที่สาม กรณีที่ผู้ซื้อมีนิติสัมพันธ์ในทางสัญญากับผู้ขายก็จะนำหลักในเรื่องการรับประกันของผู้ขายมาปรับใช้ ส่วนในกรณีของบุคคลภายนอกผู้ได้รับ

²⁹ ปัญญา คำนพัฒนามงคล. (2537). *ความรับผิดเพื่อความชำรุดบกพร่องในสัญญาซื้อขาย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 78.

ความเสียหายเนื่องจากมิได้มีนิติสัมพันธ์ต่อกัน โดยทั่วไป หลักความรับผิดชอบก็จะเป็นไปตามหลักในเรื่องละเมิด

ตามหลักกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส การฟ้องร้องคดีตามสัญญาและคดีละเมิดจะแยกออกจากกันอย่างชัดเจน ทั้งนี้ หากผู้เสียหายเป็นคู่สัญญากับผู้ผลิต การฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนที่เกิดขึ้นจากสินค้าชำรุดบกพร่องผู้เสียหายจะต้องฟ้องตามสัญญาเท่านั้น แต่หากเป็นบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่คู่สัญญาก็ต้องฟ้องเป็นคดีแพ่ง การฟ้องตามสัญญานั้นเป็นการฟ้องตามหลัก Hidden Defect Warranty และหลักในเรื่องของการไม่ชำระหนี้ ซึ่งศาลสูง ได้วางหลักไว้ว่า หากกรณีเรื่องที่ฟ้องร้องกันนั้นต้องด้วยบทบัญญัติของ Hidden Defect Warranty แล้ว จะนำเอาทฤษฎีอื่นมาใช้บังคับไม่ได้³⁰

3) การเยียวยาความเสียหาย

เมื่อเกิดความชำรุดบกพร่องขึ้นในทรัพย์สินที่ตกลงซื้อขายกัน ผู้ซื้อมีสิทธิเรียกให้ผู้ขายรับผิดชอบตามหลัก Hidden Defect Warranty ได้ซึ่งปรากฏอยู่ใน มาตรา 1644 โดยสามารถแบ่งสิทธิของผู้ซื้อที่จะให้ผู้ขายรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องได้ 2 ประการ คือ

ประการแรก การบอกเลิกสัญญา ในกรณีที่ผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินที่มีความชำรุดบกพร่องให้แก่ผู้ซื้อแล้ว ความชำรุดบกพร่องนั้นส่งผลให้ผู้ซื้อไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินได้ตามความประสงค์หรือความสามารถที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินนั้นน้อยลงไปมากอันมีสาเหตุมาจากความชำรุดบกพร่องที่ซ่อนเร้นในสินค้านั้น ผู้ซื้อจะบอกเลิกสัญญาได้ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สัญญา กลับคืนสู่ฐานะเดิม กล่าวคือ หากได้มีการชำระราคากันแล้วผู้ขายจะต้องคืนราคานั้นให้แก่ผู้ซื้อ แต่ถ้ากรณีที่ผู้ขายได้รับมอบทรัพย์สินมาแล้ว ก็ต้องส่งคืนให้กับผู้ขาย นอกจากนี้ หากผู้ขายได้รู้เห็นถึงความชำรุดบกพร่องที่ซ่อนเร้นอยู่ในทรัพย์สินนั้นมาก่อน หรืออีกนัยหนึ่งคือผู้ขายไม่สุจริต ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบค่าเสียหายอื่นๆ ที่เกิดจากการที่ผู้ซื้อได้ซื้อทรัพย์สินนั้นมาด้วยความชำรุดบกพร่องซ่อนเร้นอยู่ เพราะฉะนั้นผู้ขายจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่อชีวิต ร่างกายของผู้ซื้อ และรวมทั้งค่าเสียหายทั้งปวงที่ผู้ซื้อต้องเสียไป เช่น ผู้ขายส่งมอบรถยนต์ที่มีความชำรุดบกพร่องในเรื่องของระบบหยุดรถที่ไม่สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เมื่อผู้ซื้อขับรถยนต์เข้าไปจอดที่บ้านรถไม่สามารถหยุดได้พุ่งชนกำแพงบ้าน การชนครั้งนี้ทำให้กำแพงบ้านของผู้ซื้อได้รับความเสียหายรวมทั้งผู้ซื้อก็ได้รับบาดเจ็บต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล กรณีนี้ผู้ขายต้องจ่ายค่าเสียหายที่เกิดขึ้นโดยการซ่อมกำแพงบ้านและค่ารักษาพยาบาล แต่หากว่าผู้ขายมีความสุจริตไม่รู้หรือไม่ทราบถึงความชำรุดบกพร่องที่ซ่อนเร้นอยู่ในทรัพย์สินนั้น มาตรา 1646 ได้กำหนดให้ผู้ซื้อที่มีสิทธิเรียกร้องให้ผู้ขายชดใช้เงินคืนเท่าที่ตนจ่ายอันเนื่องจากการให้ได้ทรัพย์สินนั้นมา รวมทั้งค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ผู้ซื้อ

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ต้องเสียไปเนื่องมาจากการเข้าทำสัญญาซื้อขายนั้น ผู้ขายไม่จำเป็นต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของผู้ซื้อ

ประการที่สอง เมื่อผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินที่มีความชำรุดบกพร่องซ่อนเร้นอยู่ให้แก่ผู้ซื้อ และผู้ซื้อดูแลว่าความชำรุดบกพร่องนั้นอาจแก้ไขได้ หรือมีไม่มากนัก กฎหมายให้สิทธิผู้ซื้อที่จะเลือกรับทรัพย์สินและเก็บทรัพย์สินดังกล่าวเอาไว้ก็ได้ แต่ทั้งนี้ กฎหมายให้ผู้ซื้อสามารถขอลดราคาสินค้า หรือขอค่าซ่อมแซมแก้ไขความชำรุดบกพร่องนั้น เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินนั้นได้ตามความมุ่งหมายของผู้ซื้อ³¹

ข้อยกเว้นความรับผิดให้แก่ผู้ขาย

ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส ได้ให้สิทธิที่ผู้ขายจะสามารถจำกัดความรับผิดของตนในเรื่องของการรับประกันสินค้า ซึ่งอยู่ใน มาตรา 1627 โดยกำหนดว่า ในการทำสัญญาระหว่างเอกชนด้วยกัน คู่สัญญาสามารถตกลงเพิ่มหรือลดหน้าที่ตามกฎหมายกำหนดไว้ได้ อีกทั้งใน มาตรา 1643 กล่าวว่า ผู้ขายจะต้องรับผิดในความชำรุดบกพร่องที่ซ่อนเร้นอยู่ในทรัพย์สิน แม้ว่าผู้ขายจะไม่ทราบถึงความชำรุดบกพร่องนั้นก็ตาม เว้นเสียแต่ไม่มีการตกลงกันไว้ว่าผู้ขายจะไม่ผูกพันในการให้การรับประกันใด ๆ ก็ได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม หากตกลงให้ผู้ขายไม่ต้องรับประกันในเรื่องใด ๆ ก็ตาม ผู้ขายก็ยังคงต้องรับผิดในผลของการกระทำของผู้ขายเอง และความตกลงในเรื่องใดที่ขัดต่อกฎหมายในเรื่องการรับประกันนี้ ข้อตกลงนั้นจะมีผลเป็นโมฆะตามมาตรา 1628

นอกจากนี้ ผู้ขายยังคงไม่ต้องรับผิดหากปรากฏว่า ในเวลาที่ทำสัญญาผู้ซื้อได้เห็นหรือได้ทราบถึงความชำรุดบกพร่องที่มีในทรัพย์สินที่ได้ตกลงซื้อขายกัน ไม่ว่าจะโดยผู้ซื้อได้เห็นเอง หรือว่าผู้ขายเป็นผู้แจ้งให้ทราบ ก็ถือได้ว่าเมื่อผู้ซื้อได้ทราบถึงความชำรุดบกพร่องแล้ว แต่ผู้ซื้อยังตกลงที่จะทำการซื้อขายอยู่อีก แสดงให้เห็นว่าผู้ซื้อพร้อมที่จะรับทรัพย์สินที่ซื้อขายกันตามสภาพที่เป็นอยู่ เพราะฉะนั้นเมื่อในเวลาที่เกิดการตกลงทำสัญญาซื้อขายกันนั้น ผู้ซื้อทราบถึงความชำรุดบกพร่อง แต่ก็ไม่ได้คัดค้านหรือปฏิเสธแต่อย่างใด ผู้ซื้อหมดสิทธิเรียกร้องให้ผู้ขายรับผิดในความชำรุดบกพร่อง ในภายหลังซึ่งเป็นไปตาม มาตรา 1642 หรือในกรณีที่ผู้ซื้อมีโอกาสที่จะตรวจสอบสินค้า ก่อนที่จะทำการซื้อขาย หรือผู้ขายได้แจ้งให้ผู้ซื้อทราบ หรือตรวจสอบสินค้า แต่ผู้ซื้อปฏิเสธที่จะทำการตรวจสอบ ผู้ขายก็ไม่ต้องรับผิดในความชำรุดบกพร่องตามมาตรา 1641 เพราะถ้าหากผู้ซื้อได้ใช้ความระมัดระวังอย่างเช่นวิญญูชนพึงกระทำ คือ ผู้ซื้อเข้าตรวจสอบสินค้าก็จะทำให้ผู้ซื้อพบเห็นความชำรุดบกพร่องนั้น³²

³¹ กิตติศักดิ์ ปรกติ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 109.

³² กิตติศักดิ์ ปรกติ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 109.

3.2 ลักษณะของสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ที่ไม่เป็นกรรมในกฎหมายไทย

3.2.1 ลักษณะของสัญญาเช่าซื้อ

กฎหมายว่าด้วยสัญญาเช่าซื้อมีรากฐานที่มาจากกฎหมายของ Common law ประเทศอังกฤษ และในการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยนั้น ได้มีการนำเอากฎหมายของประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ อาทิ สาธารณรัฐฝรั่งเศส สมาพันธรัฐสวิส ประเทศญี่ปุ่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ประเทศอิตาลี ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ประเทศเบลเยียม ประเทศเนเธอร์แลนด์ มาประกอบการร่างเป็นกฎหมายลักษณะเช่าซื้อของประเทศไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

3.2.1.1 สาระสำคัญของสัญญาเช่าซื้อ

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 วรรคแรก ให้คำจำกัดความของ “เช่าซื้อ” คือ สัญญาซึ่งเจ้าของเอาทรัพย์สินออกให้เช่าและให้คำมั่นว่าจะขายทรัพย์สินนั้นหรือว่าจะให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นสิทธิแก่ผู้เช่าโดยเงื่อนไขที่ผู้เช่าได้ให้เงินเป็นจำนวนเท่านั้นเท่านั้นคราว³³

สัญญาเช่าซื้อ มีสาระสำคัญ ดังนี้

ปัจจุบันสัญญาเช่าซื้อเป็นเอกเทศสัญญาลักษณะหนึ่งในลักษณะ 23 ลักษณะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ซึ่งต้องบังคับกันตามข้อตกลงแห่งสัญญาและบทบัญญัติทั่วไปในบรรพ 1 และบรรพ 2 ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- (1) คู่สัญญาต้องมีความสามารถตามกฎหมาย
- (2) ต้องมีการเสนอสนองสอดคล้องตรงกันด้วยเจตนาอันแท้จริง
- (3) วัตถุประสงค์ของสัญญาจะต้องไม่ขัดต่อกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนและการนั้นต้องไม่พ้นวิสัย

(4) กรณีที่กฎหมายบังคับให้ทำตามแบบก็จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องครบถ้วนตามที่กฎหมายบัญญัติ³⁴

3.2.1.2 ความหมายของผู้เช่าซื้อ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า “อันว่าเช่าซื้อนั้น คือ สัญญาซึ่งเจ้าของเอาทรัพย์สินออกให้เช่าและให้คำมั่นว่าจะขายทรัพย์สินนั้นหรือว่าจะให้

³³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. มาตรา 572 วรรคแรก.

³⁴ พรชัย สุนทรพันธ์. (2561). *การบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อของผู้ให้เช่าซื้อ: กรณีเช่าซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://council.kbu.ac.th/file_download/Article/fileArticle1.pdf. [2561, 10 กรกฎาคม].

ทรัพย์สินนั้นตกเป็นสิทธิแก่ผู้เช่าโดยเงื่อนไขที่ผู้เช่าได้ใช้เงินเป็นจำนวนเท่านั้นเท่านี้คราว”³⁵
จากบทบัญญัตินี้จึงกล่าวได้ว่าสัญญาเช่าซื้อมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) ผู้ให้เช่าซื้อต้องเป็นเจ้าของทรัพย์สิน

จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 กล่าวได้ชัดเจนว่า “เจ้าของ”
ดังนั้น ผู้ที่จะให้เช่าซื้อได้ต้องเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่นำออก
ให้เช่าซื้อ บุคคลอื่นที่ไม่ใช่เจ้าของจะเข้าทำสัญญาเช่าซื้อไม่ได้ กฎหมายกำหนดเงื่อนไขไว้เช่นนี้
ก็เพราะการชำระเงินค่าเช่าซื้อของผู้เช่าซื้อนั้นไม่เพียงชำระเป็นค่าตอบแทนสำหรับการใช้ทรัพย์
เท่านั้น แต่ยังเป็นการชำระโดยที่ผู้เช่าซื้อหวังและต้องการที่จะได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน
ที่เช่าซื้อนั้นด้วย ดังนั้นหากผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของทรัพย์สินประสงค์จะนำทรัพย์สินออกให้เช่าซื้อก็อาจหา
ช่องทางอื่น เพื่อตนเองสามารถเข้าทำสัญญาได้อย่างสมบูรณ์โดยเขาเป็นผู้รับมอบอำนาจจากเจ้าของ
ทรัพย์สินให้เป็นตัวแทนในการทำสัญญาเช่าซื้อ ซึ่งเท่ากับว่าเจ้าของทรัพย์สินเป็นผู้ทำสัญญา
ด้วยตนเองเช่นกัน

2) เป็นสัญญาซึ่งเจ้าของเอาทรัพย์สินออกให้เช่า

จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 แสดงให้เห็นว่าสัญญาเช่าซื้อ
ต้องเป็นเรื่องของการเอาทรัพย์ออกให้เช่า คือ มีสัญญาเช่าทรัพย์ปะปนอยู่ด้วย เมื่อเป็นเรื่องเช่า
ผลก็คือในระหว่างเช่าซื้อต้องนำเอาบทบัญญัติกฎหมายในลักษณะเช่าทรัพย์มาใช้ในเรื่องเช่าซื้อ
เท่าที่ไม่ขัดกับบทบัญญัติพิเศษที่กล่าวไว้โดยเฉพาะ เช่น นำเอามาตรา 549 และมาตรา 550 ในเรื่อง
ความชำรุดบกพร่อง หรือการรอนสิทธิมาใช้ได้ เพราะไม่มีบัญญัติไว้ในเรื่องเช่าซื้อโดยเฉพาะ

อย่างไรก็ดี สิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเช่าทรัพย์ที่นำมาใช้ก็ดี หรือ
จะเป็นเรื่องที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะอยู่แล้วในลักษณะเช่าซื้อก็ดี

คู่สัญญาอาจตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่นได้เท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายหรือขัดต่อ
ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

3) ผู้ให้เช่าซื้อให้ค้ำประกันว่าจะขายทรัพย์สินนั้นหรือจะให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นสิทธิ
แก่ผู้เช่าซื้อโดยมีเงื่อนไขที่ผู้เช่าได้ใช้เงินเป็นจำนวนเท่านั้นเท่านี้คราว

ในเรื่องนี้เป็นเรื่องค้ำประกันของผู้ให้เช่าที่จะขายทรัพย์สินให้แก่ผู้เช่าหรือว่าจะขาย
ทรัพย์สินนั้นตกเป็นสิทธิแก่ผู้เช่าโดยมีเงื่อนไขว่าผู้เช่าได้ใช้เงินเป็นจำนวนเท่านั้นเท่านี้คราว

³⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. มาตรา 572.

ซึ่งนำมาตีความว่าคู่สัญญาอาจตกลงกันเป็นจำนวนกี่คราวก็ได้ฉะนั้นในเรื่องของคำมั่นนี้ จึงเป็นเรื่องที่ผู้ให้เช่าให้คำมั่นแก่ผู้เช่าซื้อแต่เพียงฝ่ายเดียว³⁶

3.2.1.3 แบบของสัญญาเช่าซื้อ

สัญญาเช่าซื้อเป็นสัญญาที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเจตนาของคู่กรณีเมื่อคู่สัญญาทำความตกลงมีการเสนอสนองตอบรับตรงตามความประสงค์แล้วสัญญาเช่าซื้อที่เกิดขึ้นโดยทันทีนี้คือหลักทั่วไปของการเกิดสัญญา

โดยที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 วรรคสอง บัญญัติว่า “สัญญาเช่าซื้อนั้นถ้าไม่ทำเป็นหนังสือท่านว่าเป็นโมฆะ จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่กฎหมายกำหนดเป็นแบบของสัญญาเช่าซื้อไว้ ซึ่งใช้บังคับกับทรัพย์สินทุกประเภทที่ทำการเช่าซื้อกันไม่ว่าจะเป็นอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์เพื่อเป็นหลักฐานแห่งสัญญาอันจะให้ผลบังคับกันได้ตามกฎหมาย

ความหมายของการทำเป็นหนังสือตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 9 บัญญัติว่า เมื่อมีกิจการอันใดซึ่งกฎหมายบังคับให้ทำเป็นหนังสือบุคคลจะต้องทำหนังสือไม่จำเป็นต้องเขียนเองแต่หนังสือนั้นจะต้องลงลายมือชื่อของบุคคลนั้น

ลายพิมพ์นิ้วมือ แงงไค ตรารประทับ หรือเครื่องหมายอื่น ท่านองเช่นว่านั้นที่ตกลงในเอกสารการลงลายมือชื่อ หากมีพยานลงลายมือชื่อรับรองไว้สองคนแล้วให้ถือเสมือนกับลงลายมือชื่อ³⁷

ดังนั้น แบบของสัญญาเช่าซื้อที่กฎหมายกำหนดขึ้น จึงหมายถึงคู่สัญญาต้องทำสัญญาเป็นหนังสือและลงลายมือชื่อทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายผู้ให้เช่าซื้อและผู้เช่าซื้อทั้งคู่สัญญา จะเขียนสัญญาขึ้นเองหรือใช้แบบพิมพ์ที่มีไว้กรอกข้อความลงไปหรือจะให้ใครเขียนหรือพิมพ์ให้ทั้งฉบับก็ได้ สำคัญอยู่ที่ว่าคู่สัญญาจะต้องลงลายมือชื่อในสัญญาทั้งสองฝ่าย ถ้ามีฝ่ายเดียวลงลายมือชื่อในสัญญาสัญญานั้นก็ตกเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 9 เมื่อมีการใดกฎหมายบังคับให้ทำเป็นหนังสือบุคคลนั้นไม่จำเป็นต้องเขียนเอง แต่ต้องลงลายมือชื่อบุคคลนั้นแต่การลงลายมือชื่อในสัญญาเช่าซื้อคู่สัญญาไม่จำเป็นต้องลงชื่อในวันเดียวกันกับที่ทำสัญญาตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1453/2530 ที่ว่าเมื่อคู่สัญญาลงชื่อในสัญญาเช่าซื้อทั้งสองฝ่ายแล้วก็ยอมถือได้ว่าสัญญานั้นได้กระทำเป็นหนังสือแล้วโดยคู่สัญญาหาจำเป็นต้องลงลายมือชื่อในวันเดียวกับที่ทำสัญญาเช่าซื้อไม่ สัญญาเช่าซื้อที่ทำกันจึงมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย³⁸

³⁶ พรชัย สุนทรพันธ์. (2561). *การบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อของผู้ให้เช่าซื้อ: กรณีเช่าซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://council.kbu.ac.th/file_download/Article/fileArticle1.pdf. [2561, 10 กรกฎาคม].

³⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. มาตรา 572 วรรคสอง.

³⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 685/2508.

สัญญาเช่าซื้ออาจจะลงลายมือชื่อโดยตัวแทนของผู้ให้เช่าซื้อหรือผู้เช่าซื้อก็ได้ แต่เมื่อสัญญาเช่าซื้อกฎหมายบังคับว่าต้องทำเป็นหนังสือการตั้งตัวแทนให้ทำสัญญาเช่าซื้อก็ต้องทำเป็นหนังสือด้วย ทั้งนี้ เพราะมาตรา 798 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า “กิจการอันใดท่านบังคับไว้โดยกฎหมายว่าต้องทำเป็นหนังสือการตั้งตัวแทนเพื่อเกิดกิจการอันนั้นก็ต้องทำเป็นหนังสือด้วย” ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 685/2508 และในกรณีที่คู่สัญญาเป็นบริษัทจำกัดการลงลายมือชื่อสัญญาเช่าซื้อจะต้องปฏิบัติให้ครบถ้วนตามข้อบังคับที่กำหนดไว้ด้วย มิฉะนั้นสัญญาเช่าซื้อย่อมตกเป็นโมฆะ

ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1658/2513 (ประชุมใหญ่) ตามหนังสือรับรองของหอทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทกลางระบุไว้ว่า กรรมการผู้มีอำนาจลงชื่อแทนบริษัทโจทก์ก็มีอยู่ 3 คน 2 ใน 3 คนนี้ ร่วมกันมีอำนาจลงลายมือชื่อกระทำแทนบริษัทโดยต้องประทับตราสำคัญของบริษัทด้วยแต่สัญญาเช่าซื้อนั้น กรรมการเพียงคนเดียวลงลายมือชื่อไว้ในฐานะผู้ให้เช่าซื้อ ดังนี้ย่อมถือไม่ได้ว่าบริษัทโจทก์เป็นคู่สัญญาเช่าซื้อกับจำเลยบริษัทโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องจำเลยให้รับผิดชอบตามสัญญาเช่าซื้อและศาลไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยว่าเป็นการกระทำของตัวแทนซึ่งกระทำไปโดยปราศจากอำนาจหรือนอกเหนือขอบอำนาจและตัวการได้ให้สัตยาบันแล้วหรือไม่เพราะเป็นเรื่องนอกประเด็น แต่การลงชื่อในสัญญาเช่าซื้อในนามบริษัทโจทก์เป็นการกระทำแทนบริษัทโจทก์ไม่ใช่ทำส่วนตัว ซึ่งจำเลยก็ทราบดีเมื่อจำเลยลงชื่อไว้ในสัญญาและได้รับทรัพย์สินที่เช่าซื้อย่อมมีผลผูกพันบริษัทโจทก์กับจำเลย

ผลของการที่ไม่ทำสัญญาเช่าซื้อเป็นหนังสือดังกล่าวมาข้างต้น ย่อมตกเป็นโมฆะโดยถือเท่ากับว่าไม่ได้ทำสัญญาเช่าซื้อกันเลยไม่มีความผูกพันหรือไม่มีผลในทางกฎหมายแต่อย่างใด ฉะนั้น ถ้าหากผู้เช่าซื้อชำระเงินค่าเช่าซื้อแล้ว หรือถ้าหากผู้ให้เช่าซื้อส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อไปแล้ว ทั้งผู้เช่าซื้อและผู้ให้เช่าซื้อ เพื่อนหอทรัพย์สินฐานรากอันไม่ควรได้ ส่วนผู้ให้เช่าซื้อมีสิทธิที่จะได้รับค่าใช้ซ้ำหรือค่าขาดประโยชน์จากการใช้ทรัพย์สินเอากับผู้เช่าซื้อหรือไม่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง³⁹

3.2.1.4 หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ให้เช่าซื้อ

หน้าที่เกี่ยวกับสภาพและความเหมาะสมของทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อ กฎหมายลักษณะเช่าซื้อไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้โดยเฉพาะ แต่สัญญาเช่าซื้อมิเช่าทรัพย์สินเป็นพื้นฐานอยู่ด้วย จึงต้องนำบทบัญญัติลักษณะเช่าทรัพย์สินมาใช้บังคับด้วย ดังนี้

1) หน้าที่ในการส่งมอบทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อ

แม้ในสัญญาเช่าซื้อจะไม่มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการส่งมอบก็เป็นหน้าที่ของผู้ให้เช่าซื้อจะต้องส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อให้แก่ผู้เช่าซื้อ ผู้ให้เช่าซื้อจะปฏิเสธไม่ยอมส่งมอบโดยอ้างแต่เพียงว่าสัญญาเช่าซื้อไม่ได้พูดถึงการส่งมอบหาได้ไม่ และถ้าผู้ให้เช่าซื้อไม่สามารถที่จะส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อได้ก็จะไม่มีสิทธิที่จะเรียกให้ผู้เช่าซื้อชำระหนี้ให้แก่ตน

³⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1658/2513 (ประชุมใหญ่).

2) หน้าที่เกี่ยวกับสภาพและความเหมาะสมของทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อ

กฎหมายลักษณะเช่าซื้อไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้โดยเฉพาะแต่เมื่อสัญญาเช่าซื้อ มีสัญญาเช่าทรัพย์สินเป็นพื้นฐานอยู่ด้วยใหม่ ลักษณะเช่าซื้อจะไม่มีบัญญัติว่าให้นำบทบัญญัติลักษณะเช่าทรัพย์สินมาใช้บังคับต้องนำมาใช้บังคับด้วยโดยตรง ไม่ใช่โดยอนุโลม

อย่างไรก็ดี เรื่องหน้าที่เกี่ยวกับการส่งมอบนี้ไม่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังนั้น คู่สัญญาจึงอาจตกลงเปลี่ยนแปลงแก้ไขหน้าที่ตามกฎหมายของผู้ให้เช่าซื้อได้⁴⁰

ทั้งนี้ กฎหมายลักษณะเช่าทรัพย์สินบัญญัติว่า ในเรื่องเกี่ยวกับความรับผิดชอบผู้ให้เช่า ในกรณีทรัพย์สินชำรุดบกพร่องผลแห่งข้อสัญญา ว่าผู้ให้เช่าไม่ต้องรับผิดชอบให้ใช้บทบัญญัติทั้งหลายที่เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ที่บัญญัติไว้ในลักษณะซื้อขายมาบังคับใช้โดยอนุโลม กล่าวคือ มาตรา 472 มาตรา 473 มาตรา 474 มาตรา 483 มาตรา 484 และมาตรา 485 มาใช้บังคับ ดังนี้

(1) ความรับผิดชอบเพื่อความชำรุดบกพร่อง

ความรับผิดชอบเพื่อความชำรุดบกพร่องผู้ให้เช่าจะต้องรับผิดชอบในกรณีที่ทรัพย์สินซึ่งให้เช่านั้นชำรุดบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นเหตุให้เสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้เป็นปกติที่ดี ประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญาก็ดี ทั้งนี้ โดยมีพักต้องคำนึงว่าผู้ให้เช่าจะรู้หรือไม่ว่าความชำรุดบกพร่องนั้นมีอยู่ เช่น ให้เช่ารถยนต์แม้ผู้ให้เช่าจะไม่ทราบว่าห้ามล้อใช้การไม่ได้ก็ยังต้องรับผิดชอบ

ความชำรุดบกพร่องที่ผู้ให้เช่าจะต้องรับผิดชอบนั้นจะต้องเป็นความชำรุดบกพร่องที่ทำให้ทรัพย์สินนั้นเสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งหมายจะใช้เป็นปกติ ทำให้ทรัพย์สินนั้นเสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์มุ่งหมายจะใช้ตามสัญญา แต่ต้องเป็นความชำรุดบกพร่องหรือที่มีอยู่ก่อนหรือในขณะที่ทำสัญญาเช่า หากเกิดหลังจากที่ทำสัญญาเช่า ผู้ให้เช่าก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบตามข้อนี้⁴¹

(2) ความรับผิดชอบเมื่อการรอนสิทธิ

ในเรื่องนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะเช่าทรัพย์สิน มาตรา 549 บัญญัติให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการซื้อขายมาบังคับอนุโลมตามควร ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า เราอาจนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะซื้อขาย ส่วนที่ 3 ว่าด้วยความรับผิดชอบในการรอนสิทธิ มาตรา 475-482 และส่วนที่ 4 ว่าด้วยข้อสัญญาว่าจะไม่ต้องรับผิดชอบมาตรา 483-485 มาบังคับใช้กับสัญญาเช่าได้โดยอนุโลม กล่าวโดยละเอียดก็คือ หากมีบุคคลได้มากการรอนสิทธิของผู้เช่า

⁴⁰ วิษณุ เครืองาม. (2540). *คำอธิบายกฎหมายว่าด้วย ซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้*. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ. หน้า 14.

⁴¹ ไพทิจิต เอกจรรย์กร. (2547). *คำอธิบายกฎหมายซื้อขายแลกเปลี่ยน ให้*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 177.

ในอันจะครอบครองทรัพย์สิน โดยปกติสุขเพราะบุคคลนั้นมีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่ให้เช่าก็ดี เพราะความผิดของผู้ให้เช่าก็ดี ผู้ให้เช่าจะต้องรับผิดชอบในผลอันนั้นอนุโลม ตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ มาตรา 475 ในเรื่องนี้มีคำพิพากษาเกี่ยวกับสัญญาซื้อขายว่าด้วยทรัพย์สินที่ผู้ขายทำสัญญาขาย ให้ผู้ซื้อหรือเอาไป แต่มีบุคคลภายนอกมาห้ามไม่ให้หรือโดยขออายัดไว้ โดยอ้างว่าไม่ใช่ทรัพย์สิน ของผู้ขาย ผู้ขายได้จัดการขอให้ถอนการอายัดแต่ไม่เป็นผล ผู้ซื้อไม่ได้ทรัพย์สินไปตามสัญญาซื้อขาย จึงถือได้ว่าผู้ซื้อถูกรอนสิทธิ ซึ่งผู้ขายต้องรับผิดชอบตามมาตรา 475

สำหรับการรอนสิทธิเนื่องจากบุคคลภายนอกนั้น ผู้ให้เช่าจะต้องรับผิดชอบก็ต่อเมื่อ บุคคลภายนอกนั้นมีสิทธิที่จะกระทำการรอนสิทธิได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ถ้าผู้ใช้ทราบถึงสิทธิ ของผู้ก่อการรบกวนแล้ว แต่ในขณะที่สำคัญสัญญาเช่ากันผู้ให้เช่ายอมไม่ต้องรับผิดชอบโดยอนุโลม ตามประมวลแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 467 ทั้งนี้ เพราะถือได้ว่าผู้เช่าสมัครใจเข้ารับเอาการรอนสิทธิ นั้น

การรอนสิทธิอาจแบ่งเป็น 2 กรณี คือ

กรณีแรก การรอนสิทธิเพราะความผิดของผู้ให้เช่าเป็นสิ่งที่ผู้เช่าต้องเสียไป ซึ่งสิทธิตามสัญญาเช่าทรัพย์สิน โดยมีบุคคลภายนอกก่อการรบกวนขัดสิทธิของผู้เช่าในอันที่จะได้ใช้ หรือได้รับประโยชน์ในทรัพย์สินที่เช่าเพราะความผิดของผู้ให้เช่า

กรณีที่สอง การรอนสิทธิเพราะบุคคลภายนอกมีสิทธิดีกว่าผู้ให้เช่า กรณีนี้ ต่างกับกรณีที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะมิใช่เนื่องจากความผิดของผู้ให้เช่าแต่เป็นเรื่องของที่ บุคคลภายนอกมีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่เช่าอยู่ในเวลาทำสัญญาเช่า การรอนสิทธิในกรณีนี้มี องค์ประกอบที่สำคัญ คือ

ก. ภายนอกที่เข้ามาขัดขวางสิทธิผู้เช่าจะต้องมีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่เช่า ถ้าบุคคลภายนอกที่มารบกวนขัดสิทธิที่ของผู้เช่านั้น มิได้มีสิทธิทรัพย์สินที่เช่ามาแล้วก็มิใช่เป็นการ รอนสิทธิ

ข. บุคคลภายนอกจะต้องมีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่เช่านั้นอยู่ก่อนหรือขณะ ทำสัญญาเช่าทรัพย์สิน

เหตุผลที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้เช่าต้องรับผิดชอบในการรอนสิทธิเนื่องจาก บุคคลภายนอกมีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่เช่าก่อนหรือในขณะที่ทำสัญญาเช่าทรัพย์สินก่อน เพราะกฎหมาย ต้องการให้ผู้เช่าได้ไปซึ่งสิทธิอันสมบูรณ์ในอันที่จะใช้หรือได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินที่เช่า กรณีดังกล่าวข้างต้นที่กล่าวมาแล้ว เห็นได้ว่า ในขณะที่ทำสัญญาเช่าทรัพย์สินผู้ให้เช่ามีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่เช่า โดยสมบูรณ์ ครั้นต่อมาในระหว่างเช่ากฎหมายเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ได้ตัดรอนสิทธิของผู้ให้เช่า ซึ่งไม่อาจทราบล่วงหน้าได้ ฉะนั้นถ้าผู้ให้เช่าต้องรับผิดชอบในการรอนสิทธินี้แล้วก็จะเป็นการไม่ยุติธรรม

ค. บุคคลภายนอกซึ่งมีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่เช่านั้นจะต้องก่อการรบกวน
 ขัดสิทธิของผู้เช่า ถ้าบุคคลภายนอกซึ่งมีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่เช่าไม่ว่าจะอยู่ก่อนทำสัญญาเช่าก็ดี
 มีอยู่ขณะทำสัญญาเช่าหรือภายหลังที่ได้ทำสัญญาเช่าแล้วก็ดีไม่ได้ก่อการรบกวนขัดสิทธิของผู้เช่า
 แล้วเปิดใหม่เป็นการรอนสิทธิ⁴²

(3) ข้อยกเว้นความรับผิดเมื่อความชำรุดบกพร่องหรือและการรอนสิทธิ

สัญญาเช่าซื้อก็เป็นเช่นเดียวกับเอกเทศสัญญาอื่น ๆ ที่คู่สัญญาตกลงกันว่า
 ถ้ามีพฤติการณ์หรือความเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว ผู้ให้เช่าซื้อหรือเช่าซื้อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
 จะไม่ต้องรับผิดซึ่งโดยหลักแล้วคู่สัญญาจะยกเว้นและจำกัดความรับผิดไว้ในสัญญา
 อย่างไม่รู้ได้ หากข้อยกเว้นและข้อจำกัดความรับผิดนั้นไม่เป็นสิ่งที่ต้องห้ามขัดแย้งตามกฎหมาย
 หรือพันวิสัยหรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้เป็นไปตาม
 หลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญาในที่นี้ จะขอกว่าเฉพาะข้อยกเว้นความรับผิดของผู้ให้เช่าซื้อ
 เฉพาะเพื่อความชำรุดบกพร่องและการรอนสิทธิ เพราะในทางปฏิบัติส่วนใหญ่สัญญาที่ทำกันมักจะมี
 ข้อยกเว้นหรือข้อจำกัดความรับผิดของผู้ให้เช่าซื้อในกรณีเช่นนี้ไว้

อย่างไรก็ดี คู่กรณีสัญญาเช่าซื้ออาจตกลงยกเว้นความรับผิดเพื่อความชำรุดบกพร่อง
 หรือการรอนสิทธิของผู้ให้เช่าซื้อในขณะที่ทำสัญญาเช่าซื้อ หรือขณะที่มีการส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อ
 กันก็ได้ กล่าวคือ เป็นการตกลงยกเว้นมาตรา 546 นั้นเอง และมาตรา 549 ก็บัญญัติว่าความรับผิด
 ของผู้ให้เช่าในกรณีชำรุดบกพร่อง หรือและการรอนสิทธินั้น ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการซื้อขาย
 มาตรา 483, 484 และมาตรา 485 มาใช้โดยอนุโลมตามควร

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 483 บัญญัติว่า “คู่สัญญาซื้อขาย
 จะตกลงกันว่าผู้ขายจะไม่ต้องรับผิดเพื่อความชำรุดบกพร่องหรือการรอนสิทธิก็ได้” ดังนั้น เมื่อมี
 ข้อตกลงยกเว้นความรับผิดเพื่อความชำรุดบกพร่องหรือเพื่อการรอนสิทธิของผู้ให้เช่าไว้ในสัญญา
 เช่าซื้อผู้ให้เช่าย่อมไม่ต้องรับผิด

อย่างไรก็ดี ข้อยกเว้นความรับผิดของผู้ให้เช่าซื้อดังกล่าวนี้ย่อมไม่อาจคุ้มครอง
 ผู้ให้เช่าซื้อในกรณีที่ต้องส่งเงินค่าเช่าซื้อคืนวันแต่จะมีสัญญาระบุไว้เป็นอย่างอื่น หรือความรับผิด
 ของผู้ให้เช่าซื้อในผลของการอื่นที่ผู้ให้เช่าซื้อได้กระทำไปเองหรือผลแห่งข้อความจริงอันผู้ให้เช่าซื้อ
 รู้อยู่แล้วแต่ปกปิดเสีย

ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นกรณีที่คู่สัญญาเช่าซื้อมีข้อตกลงยกเว้นความรับผิด
 เพื่อความชำรุดบกพร่องหรือเพื่อการรอนสิทธิไว้ในสัญญาเช่าซื้ออย่างชัดแจ้ง ซึ่งเมื่อตกลงกันไว้
 เป็นพิเศษอย่างไรแล้ว กฎหมายก็มักจะรับบังคับให้เสมอวันแต่จะขัดต่อกฎหมายชัดแจ้งหรือ

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เป็นการพันวิสัยหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน กล่าวคือ ผู้ให้เช่าซื้อ จะไม่ต้องรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องหรือการรอนสิทธิตามแต่กรณีต่อไปนี้

ก. ผู้ให้เช่าซื้อได้รู้แล้วว่าเวลาเช่าซื้อที่มีความชำรุดบกพร่องหรือควรจะได้รู้ เช่นนั้น หากได้ใช้ความระมัดระวังอันจะพึงคาดหมายได้แล้วแต่วิญญูชน

แต่ในปัญหาที่ว่าผู้เช่าได้รู้ถึงความชำรุดบกพร่องหรือไม่นี้ ถือว่าเป็นปัญหาข้อเท็จจริง ซึ่งศาลจะวินิจฉัยจากพยานหลักฐาน ฉะนั้นปัญหาที่ว่าเมื่อใดจะถือว่าผู้เช่าควรจะได้รู้ หากได้ใช้ความระมัดระวังอันพึงคาดหมายได้แล้วแต่วิญญูชนนั้น จึงเป็นปัญหาที่พิสูจน์ยากและ ซึ่งจะต้องทำการพิจารณาตามข้อเท็จจริงในแต่ละเรื่องไป

ข. ถ้าความชำรุดบกพร่องนั้นเป็นอันเห็นประจักษ์แล้วในเวลาส่งมอบผู้ให้เช่าซื้อ รับเอาทรัพย์สินนั้นไว้โดยไม่ได้คัดเอื้อน

ค. ถ้าทรัพย์สินที่เช่าซื้อชำรุดควรถueผู้ให้เช่าซื้อจะต้องซ่อมแซมผู้ให้เช่าซื้อ ต้องบอกให้ผู้ให้เช่าซื้อทราบ ถ้าละเลยเสียไม่บอกถ้าเกิดความเสียหายแก่ผู้ให้เช่าซื้อจะต้องรับผิดชอบ ในเมื่อผู้ให้เช่าซื้อต้องเสียหาย แปลความในทางกลับกันแล้วก็คือ ผู้ให้เช่าซื้อจะเรียกร้องให้ผู้ให้เช่าซื้อ รับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องของไม่ได้

ง. ถ้าสิทธิของบุคคลภายนอกนั้นมียู่แล้วในเวลาทำสัญญาเช่าซื้อและผู้ให้เช่าซื้อ ก็รู้เช่นนั้นผู้ให้เช่าซื้อก็ไม่ต้องรับผิดชอบเพื่อการรอน⁴³

3.2.2 ข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในสัญญาเช่าซื้อ

คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเว้นแต่จะเป็นการต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน รัฐจึงจะกำหนดกรอบของการใช้ หลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนาและเสรีภาพของบุคคลเพื่อแก้ไขความไม่เป็นธรรมและความไม่สงบสุขในสังคม โดยอาจออกกฎหมายมาเพื่อคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายที่อ่อนแอกว่าไม่ต้อง ตกเป็นผู้เสียเปรียบจนเกินไป เพื่อความเป็นธรรมและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่ จะมีสองลักษณะ คือ การคุ้มครองก่อนทำสัญญาและการคุ้มครองในขณะที่ทำสัญญาหรือเมื่อทำสัญญา แล้ว

สำหรับประเทศไทยมีการออกกฎหมายทั้งสองลักษณะเช่นกัน การคุ้มครองก่อนทำสัญญานั้น ได้มีการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ คุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 ในส่วนของการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสัญญาบัญญัติคุ้มครอง สิทธิของผู้บริโภคไว้ในมาตรา 4 (3 ทวิ) คือ สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการทำสัญญา

⁴³ ศักดิ์ สนองชาติ. (2549). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด*. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ. หน้า 29.

โดยไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ประกอบธุรกิจ โดยมีกฎหมายกำหนดให้ธุรกิจบางประเภทจะต้องอยู่ภายใต้ความควบคุมในเรื่องของสัญญาซึ่งเป็นสัญญาระหว่างเอกชนต่อเอกชนด้วยกัน แต่ถ้าเป็นสัญญาที่หน่วยงานของรัฐทำกับเอกชนจะไม่อยู่ในบังคับแห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ นอกจากนี้สัญญานั้น ๆ จะต้องมิวัตถุประสงค์เพื่อซื้อและขายสินค้าหรือให้และรับบริการ ซึ่งจะรวมถึงการเช่าหรือเช่าซื้อด้วย ดังนั้นสัญญาที่จะถูกควบคุม ได้แก่ สัญญาซื้อขาย สัญญาให้บริการ สัญญาเช่า สัญญาเช่าซื้อ ส่วนการคุ้มครองในขณะทำสัญญาหรือเมื่อทำสัญญาแล้วนั้นมีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ซึ่งมีบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายที่อาจเสียเปรียบในการเข้าทำสัญญา โดยกำหนดแนวทางให้แก่ศาลเพื่อใช้ในการพิจารณาว่าข้อสัญญาหรือข้อตกลงใดที่ไม่เป็นธรรมและให้อำนาจแก่ศาลที่จะสั่งให้ข้อสัญญาหรือข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมนั้นมีผลใช้บังคับเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี โดยให้อำนาจศาลที่จะใช้ดุลพินิจปรับลดข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมให้เกิดความเป็นธรรมได้พบว่า ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมมีเรื่องที่ต้องพิจารณา ดังนี้

3.2.2.1 ลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นการยกเว้นหรือผ่อนคลาย การใช้หลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายที่จะเป็นฝ่ายเสียเปรียบในสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบการค้าหรือวิชาชีพหรือในสัญญาสำเร็จรูปหรือในสัญญาขายฝากที่สร้างขึ้น โดยให้ผู้ประกอบการค้าหรือวิชาชีพหรือผู้กำหนดสัญญาสำเร็จรูปหรือผู้ซื้อฝากได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควรในสัญญาบางประเภท คือ สัญญาระหว่างผู้ประกอบการค้ากับผู้บริโภคกับสัญญาสำเร็จรูป โดยศาลมีอำนาจเข้าไปตรวจสอบหรือปรับแก้นิติกรรมสัญญาได้ 8 ประเภทที่กำหนดไว้ ในมาตรา 4-9 ของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 สัญญานอกจากที่กล่าวข้างต้น สัญญาอื่น ๆ ไม่อยู่ในขอบเขตของพระราชบัญญัตินี้ ดังนั้นคู่กรณีจึงต้องผูกพันตามที่ตกลงกันไว้ ศาลไม่มีอำนาจก้าวล่วงเข้าไปเปลี่ยนแปลงหรือปรับลดเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมตามพระราชบัญญัตินี้ ได้สำหรับการพิจารณาว่าสัญญาชนิดใดอยู่ในบทบัญญัติที่ได้วางไว้หรือไม่นั้น พิจารณาได้ ดังนี้

1) ข้อตกลงในสัญญาที่ทำให้ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควรตามมาตรา 4 วรรคหนึ่ง บัญญัติไว้ว่า “ข้อตกลงในสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบการค้าหรือวิชาชีพหรือในสัญญาสำเร็จรูปหรือในสัญญาขายฝากที่ทำให้ผู้ประกอบการค้าหรือวิชาชีพหรือผู้กำหนดสัญญาสำเร็จรูปหรือผู้ซื้อฝากได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร เป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมและให้มีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีเท่านั้น” ซึ่งบทบัญญัติในมาตรานี้ ใช้บังคับได้ในเฉพาะในสัญญา 3 ประเภทเท่านั้น คือ สัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบการค้าหรือวิชาชีพสัญญาสำเร็จรูปและสัญญาขายฝากและในบทบัญญัติมาตราเดียวกันในวรรคสาม

ได้บัญญัติขยายความหมายความว่า “ข้อตกลงที่มีลักษณะหรือมีผลให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติหรือรับภาระเกินกว่าที่วิญญูชนจะพึงคาดหมายได้ตามปกติเป็นข้อตกลงที่อาจถือได้ว่าทำให้ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง” การพิจารณาว่าข้อสัญญาใดมีลักษณะเป็นการได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควรจนถึงถือว่าเป็นสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้นั้น ต้องพิจารณาจากสาระสำคัญและลักษณะของสัญญานั้น โดยรวมประกอบกับเจตนาของคู่สัญญาเป็นสำคัญหลักที่ศาลฎีกาใช้วินิจฉัย คือ เมื่อมีการผิดสัญญาข้อนั้นแล้ว คู่สัญญาฝ่ายตรงข้ามจะมีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้หรือไม่หากข้อสัญญาที่มีการฝ่าฝืนนั้น เป็นส่วนที่เป็นสาระสำคัญของสัญญา คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งก็มีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 387 แต่ถ้าข้อสัญญาที่มีการฝ่าฝืนนั้นไม่ใช่ข้อสาระสำคัญ คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งก็จะใช้เป็นเหตุบอกเลิกสัญญาไม่ได้ คงได้แต่ฟ้องเรียกเอาค่าเสียหายจากฝ่ายที่ผิดสัญญาข้อนั้นเท่านั้น⁴⁴

ในการพิจารณาว่าข้อสัญญาเป็นการได้เปรียบแก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ต้องเป็นกรณีได้เปรียบถึงขนาดที่ทำให้ไม่เป็นธรรมแก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งได้นั้นจะต้องเป็นกรณีที่ได้เปรียบเกินสมควรด้วย จึงจะถือได้ว่าเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมและได้มีบทบัญญัติแนวทางในการพิจารณาที่ถือว่าเป็นตัวอย่างไว้ 9 กรณีตามมาตรา 4

2) คู่สัญญาต้องเป็นบุคคลตามกฎหมายกำหนดตามมาตรา 4 วรรคหนึ่ง กำหนดให้สัญญาระหว่างผู้บริโภคร่วมกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพหรือคู่สัญญาฝ่ายที่กำหนดสัญญาสำเร็จรูปกับฝ่ายที่ไม่ได้เป็นผู้กำหนดหรือผู้ขายฝากกับผู้รับซื้อฝาก ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าผู้บริโภคร่วมพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 3 ได้บัญญัติคานียาม “ผู้บริโภคร่วม” ไว้หมายความว่า ผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ซื้อ ผู้เช่า ผู้เช่าซื้อ ผู้กู้ ผู้เอาประกันภัย หรือผู้เข้าทำสัญญาอื่นใด เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินบริการหรือประโยชน์อื่นใด โดยมีค่าตอบแทน ทั้งนี้การเข้าทำสัญญานั้นต้องเป็นไปโดยมิใช่เพื่อการค้าทรัพย์สินบริการหรือประโยชน์อื่นใดนั้นและให้หมายความรวมถึงผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ค้าประกันของบุคคลดังกล่าว ซึ่งมีได้กระทำการเพื่อการค้าด้วย” คานียามนี้ แม้จะให้ความหมายของผู้บริโภคร่วมไว้อย่างกว้างขวาง แต่ก็ไม่รวมถึงบุคคลอันได้แก่ ผู้ขายสินค้าหรือบริการผู้ซื้อสินค้าหรือบริการหรือประโยชน์อื่นใดเพื่อนำไปขายต่อผู้ที่ได้สินค้าบริการหรือประโยชน์อื่นใดมาโดยไม่มีค่าตอบแทนและผู้ที่ทำสัญญาในฐานะผู้ค้าประกันนี้และผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพตามนิยามศัพท์ในมาตรา 3 ให้ความหมายความว่า “ผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ขาย ผู้ให้เช่า ผู้เช่าซื้อ ผู้ให้กู้ ผู้รับประกันภัย หรือผู้เข้าทำสัญญาอื่นใด เพื่อจัดให้ซึ่งทรัพย์สินบริการหรือประโยชน์อื่นใด ทั้งนี้การเข้าทำสัญญานั้น ต้องเป็นไปเพื่อการค้าทรัพย์สิน

⁴⁴ จรัญ ภัคดิธนากุล. (2540). *สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์อักษร. หน้า 11.

บริการหรือประโยชน์อื่นใดนั้นเป็นทางค้าปกติของตน” ดังนั้น ผู้ที่จำหน่ายสินค้าบริการหรือประโยชน์อื่นใดเป็นครั้งคราวที่ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ในทางการค้าปกติของตนไม่จัดเป็นผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพตามที่กฎหมายกำหนด ส่วนคู่สัญญาฝ่ายที่กำหนดสัญญาสำเร็จรูปและคู่สัญญาขายฝากกับผู้รับซื้อฝากก็ไม่จำเป็นต้องเป็นสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพ เนื่องจากกฎหมายมีเจตนารมณ์ควบคุมกรณีการทำสัญญาโดยทั่วไป⁴⁵

3) ลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมหรือเป็นการได้เปรียบที่เกินสมควรจะมีลักษณะที่อาจเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น สัญญาที่มีข้อยกเว้นหรือข้อจำกัดความรับผิดชอบ ข้อยกเว้น หรือข้อจำกัดความรับผิดชอบของผู้ประกอบธุรกิจการค้าในสัญญา อาจเป็นข้อตกลงที่ถือว่าได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 4 วรรคสาม (1) หรือกรณีข้อตกลงยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบในความชำรุดบกพร่องหรือการรอนสิทธิในทรัพย์สินที่ส่งมอบให้แก่ผู้บริโภคตามสัญญาดังบัญญัติไว้ในมาตรา 6 หรือข้อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบเพื่อการละเมิดหรือผิดสัญญาในความเสียหายต่อชีวิตร่างกายหรืออนามัยของผู้อื่น⁴⁶ ดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 8 หรือในกรณีที่สัญญาที่มีข้อกำหนดให้คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามสัญญาหรือไม่ปฏิบัติตามสัญญาในระยะเวลาที่ล่าช้าได้โดยไม่มีเหตุอันสมควร หรือสัญญาที่ให้สิทธิเรียกร้องดอกเบี้ยหรือค่าปรับเกินสมควรการใช้สิทธิเรียกร้องดอกเบี้ยหรือค่าปรับเกินสมควรตามที่บัญญัติในมาตรา 4 วรรคสาม (5) (6) (8) และ (9) รวมถึงสัญญาที่จำกัดสิทธิในการประกอบวิชาชีพที่บัญญัติไว้ในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และในกรณีสัญญาสำเร็จรูปซึ่งเป็นสัญญาประเภทหนึ่งในสามประเภทที่พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในมาตรา 4 ได้บัญญัติไว้ การพิจารณาว่าสัญญาใดจะมีลักษณะเป็นสัญญาสำเร็จรูปหรือไม่จะต้องพิจารณาจากคำนิยามของสัญญาสำเร็จรูปดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 3 ว่าหมายความว่า “สัญญาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษรโดยมีการกำหนดข้อสัญญาที่เป็นสาระสำคัญไว้ล่วงหน้าไม่ว่าจะทำในรูปแบบใดซึ่งคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดนำมาใช้ในการประกอบกิจการของตน” มีลักษณะสำคัญคือต้องเป็นสัญญาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษรข้อสัญญาส่วนที่เป็นสาระสำคัญจะต้องถูกกำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้าก่อนการทำสัญญา และข้อสัญญาที่กำหนดไว้ล่วงหน้านั้นจะต้องถูกนำมาใช้ในการประกอบกิจการของคู่สัญญาฝ่ายที่ยืนยันให้มีข้อสัญญาดังกล่าว⁴⁶

พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 เป็นบทบัญญัติที่มุ่งคุ้มครองคู่สัญญาซึ่งมีความรู้และอำนาจต่อรองน้อยกว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบจนเกินไป โดยการให้อำนาจศาลที่จะบังคับตามข้อสัญญาเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

⁴⁶ จรัญ ภักดีธนากุล. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 42. หน้า 14.

โดยไม่กำหนดให้ข้อสัญญา มีผลเป็น โฉงหรือ โฉงียะซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่ยึดหยุ่นในการเยียวยา แกไขความไม่เป็นธรรมที่จะเกิดจากข้อสัญญาและเพื่อให้อำนาจศาลในกรณีที่ศาลเห็นว่าคู่สัญญา บางฝ่ายไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างมากอาจแก้ไขเพื่อให้ได้รับความเป็นธรรมได้ นอกจากนี้ ยังทำให้ผู้ประกอบธุรกิจหรือนุคคลที่อยู่ในฐานะได้เปรียบกว่าทางเศรษฐกิจต้องหยุดคิดหรือ ยับยั้งซึ่งใจว่าจะใช้สัญญาเป็นเครื่องมือเอาเปรียบบุคคลอื่นที่มีความอ่อนแอกว่าในทางเศรษฐกิจ หรือไม่เพราะอย่างไรก็ตามก็ไม่อาจทำให้เขาได้เปรียบแต่อย่างใด

3.2.2.2 การมีผลบังคับของนิติกรรมสัญญา

สัญญาที่อยู่ในขอบเขตที่ศาลสามารถให้ความเป็นธรรมตามพระราชบัญญัตินี้ได้ นั้น กฎหมายไม่ได้บัญญัติให้ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต้องตกเป็น โฉงหรือเสียเปล่าไปทั้งหมด ข้อสัญญาเหล่านั้นยังคงสมบูรณ์ตามกฎหมายเพียงแต่จะบังคับกันให้เป็นไปตามข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ทั้งหมดไม่ได้บังคับกันได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีเท่านั้น โดยให้ศาลเป็นผู้วินิจฉัยว่าแก้ไขไหนเพียงไรจึงจะเป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีซึ่งในการใช้ดุลพินิจของศาลนั้น จะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในมาตรา 10 คือ ให้ศาลพิเคราะห์ถึงพฤติการณ์ทั้งปวง ประกอบด้วย ความสุจริต อำนาจต่อรอง ฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้ความเข้าใจ ความสันทัดจัดเจน ความคาดหมาย แนวทางที่เคยปฏิบัติ ทางเลือกอย่างอื่น และทางได้เสียทุกอย่างตามสภาพที่เป็นจริง ปกติประเพณีของสัญญาชนิดนั้น เวลาและสถานที่ในการทำสัญญา หรือในการปฏิบัติตามสัญญา และการรับภาระที่หนักกว่ามากของคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง แต่มีข้อยกเว้นอยู่ 3 กรณีที่กฎหมายบัญญัติให้เสียเปล่าไปทั้งหมดเสมือนหนึ่งตกเป็น โฉงจะมาอ้าง บังคับกันไม่ได้เลย ได้แก่ ข้อตกลงยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบของผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือ วิชาชีพเพื่อการชำระคบกพร่องหรือเพื่อการรอนสิทธิในทรัพย์สินที่ส่งมอบให้แก่ผู้บริโภคโดยผู้บริโภค ไม่ได้รู้ถึงความชำระคบกพร่องหรือเหตุแห่งการรอนสิทธินั้นในขณะที่ทำสัญญาตามมาตรา 6 ข้อตกลง ประกาศหรือคำแจ้งความที่ได้ทำไว้ล่วงหน้า เพื่อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบในความเสียหายต่อ ชีวิตร่างกายหรืออนามัยของผู้อื่นอันเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ตกลง ผู้ประกาศ ผู้แจ้งความ หรือของบุคคลอื่น ซึ่งผู้ตกลง ผู้ประกาศ ผู้แจ้งความ ต้องรับผิดชอบด้วยตาม มาตรา 8 วรรคหนึ่ง และความตกลงหรือความยินยอมของผู้เสียหายในคดีละเมิด ซึ่งมีลักษณะ ต้องห้ามชัดแจ้ง โดยกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนตาม มาตรา 9 รวมถึงตามมาตรา 11 ยังบัญญัติให้ข้อสัญญาที่ระบุว่าไม่ให้ นำบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ไปใช้บังคับ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนข้อสัญญานั้นย่อมตกเป็น โฉง ดังนั้นแม้คู่ความจะไม่ได้ ยกขึ้นต่อสู้กันเป็นประเด็นข้อพิพาทในคดีและแม้ศาลล่างจะไม่หยิบยกขึ้นวินิจฉัยศาลสูงก็มีอำนาจ

ยกกฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมขึ้นวินิจฉัยให้ได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) มาตรา 225 วรรคสอง และมาตรา 249 วรรคสอง

อย่างไรก็ดี สำหรับสัญญาที่มีกฎหมายเฉพาะกำกับดูแลอยู่แล้ว เช่น การคุ้มครองผู้บริโภคในด้านสัญญาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 ต้องอยู่ในขอบเขตการตรวจสอบด้านความเป็นธรรมตามพระราชบัญญัตินี้ด้วย เพราะกฎหมายดังกล่าวมุ่งตรวจสอบในเชิงป้องกัน กล่าวคือ มีการตรวจสอบแนะนำหรือให้ความเห็นชอบกับร่างสัญญาก่อนที่จะนำไปใช้ในการประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพส่วนพระราชบัญญัตินี้เป็นการตรวจสอบในเชิงแก้ไขเยียวยาเพื่อปรับลดความไม่เป็นธรรมในสัญญาที่ทำกันไว้แล้ว⁴⁷

3.2.3 การเยียวยาความเสียหาย

โดยผลแห่งหนี้เจ้าหนี้จะเรียกชดเชยค่าเสียหาย (Damages) จากลูกหนี้ได้ก็ต่อเมื่อลูกหนี้ได้กระทำความผิดหน้าที่ เช่น ไม่ชำระหนี้หรือผิดนัดชำระหนี้หรือชำระหนี้ไม่ตรงตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี แม้ว่าลูกหนี้จะได้กระทำความผิดหน้าที่ของตนก็ตามมิใช่ เจ้าหนี้จะเรียกค่าเสียหายได้ทุกกรณีไป เจ้าหนี้จะเรียกค่าเสียหายได้ก็ต่อเมื่อ เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายจากการกระทำของลูกหนี้ ทั้งนี้ เป็นไปตามหลักที่ว่าค่าเสียหายมิใช่เพื่อชดเชยความเสียหาย (Damages are Commentary) หรือ การชดเชยค่าเสียหายก็เพื่อให้ความคุ้มครองแก่สิทธิหรือประโยชน์ของเจ้าหนี้โดยความเสียหายนั้นต้องเป็นเรื่องความเสียหายที่พิสูจน์ได้ซึ่งในเรื่องนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้วางหลักไว้ว่า ค่าเสียหายประเภทใดที่เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกได้ และค่าเสียหายประเภทใดที่เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเรียก โดยมีรายละเอียด ดังนี้⁴⁸

1) ค่าเสียหายที่มีสิทธิเรียกได้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้แบ่งค่าเสียหายที่เป็นมูลฐานแห่งการฟ้องคดีออกเป็น 3 กรณีด้วยกัน ได้แก่

กรณีแรก ค่าเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ เช่น ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เมื่อถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ลูกหนี้จะต้องชำระค่าเสียหายเพราะเหตุชำระหนี้ล่าช้าด้วย⁴⁹ เป็นต้น

⁴⁷ สุนทรีย์ อัจฉริยพฤกษ์. (2556). *ปัญหาและข้อสังเกตเกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540*. หลักสูตรผู้พิพากษาบริหาร รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. หน้า 7.

⁴⁸ ศนันท์กรณ์ โสทธิพันธ์. (2560). *คำอธิบายหลักกฎหมายนิติกรรม-สัญญา*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. หน้า 365.

⁴⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. มาตรา 213.

กรณีที่สอง ค่าเสียหายอันเกิดจากการชำระหนี้บกพร่องกรณีนี้เกิดจากลูกหนี้ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้แล้ว แต่การชำระหนี้ของลูกหนี้ไม่ถูกต้องตรงตามความประสงค์ อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ เช่น ชำระหนี้ผิดเวลา หรือทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งหนี้บกพร่อง เป็นต้น⁵⁰

กรณีที่สาม ค่าเสียหายอันเกิดจากการบอกเลิกสัญญา การเรียกค่าเสียหาย กรณีนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 386-389 ได้ยอมรับสิทธิของเจ้าหนี้ว่า หากลูกหนี้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดอันถือว่าเป็นการผิดสัญญาแล้ว เช่น ไม่ชำระหนี้ หรือการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยอันจะโทษลูกหนี้ได้ ฯลฯ กฎหมายยอมให้สิทธิเจ้าหนี้ในการบอกเลิกสัญญาได้ และเมื่อเจ้าหนี้ออกเลิกสัญญาแล้ว กฎหมายกำหนดว่าให้คู่สัญญาแต่ละฝ่ายกลับคืนสู่ฐานะเดิมซึ่งจะมีการคืนทรัพย์สินและเงินกันหากมีความเสียหายเกิดขึ้นแก่เจ้าหนี้ เช่น ค่าใช้จ่ายที่เจ้าหนี้ใช้ไปในการเตรียมการหรือเพื่อปฏิบัติตามสัญญา หรือเป็นกำไรที่คาดหมายว่าจะได้รับหากไม่มีการบอกเลิกสัญญา เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิเรียกค่าเสียหาย ดังกล่าวได้⁵¹

สำหรับค่าเสียหายที่เจ้าหนี้อาจเรียกได้นั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้วางกรอบการเรียกค่าเสียหายไว้ในมาตรา 222 ว่าการเรียกเอาค่าเสียหายนั้น ได้แก่ การเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายเช่นที่ตามปกติย่อมเกิดขึ้นแต่การไม่ชำระหนี้นั้น เจ้าหนี้จะเรียกค่าสินไหมทดแทนได้แม้กระทั่งเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษหากว่ากรณีที่เกี่ยวข้องได้คาดเห็นหรือควรจะได้คาดเห็นพฤติการณ์เช่นนั้นล่วงหน้าก่อนแล้วซึ่งเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติดังกล่าวแล้วเห็นได้ว่าค่าเสียหายที่เจ้าหนี้อาจเรียกได้มีอยู่ 2 ประการ คือ ค่าเสียหายปกติ กับ ค่าเสียหายพิเศษ⁵²

2) ค่าเสียหายปกติ

ค่าเสียหายปกติ คือ ค่าเสียหายเพื่อความเสียหายเช่นที่ตามปกติ ย่อมเกิดขึ้นจากการไม่ชำระหนี้ ตัวอย่างเช่น ผู้ขายไม่ส่งมอบทรัพย์สินตามสัญญาซื้อขาย ค่าเสียหายที่ผู้ซื้อเรียกได้คือราคาของผู้ซื้อต้องจ่ายสูงขึ้นในการซื้อทรัพย์สินจากที่อื่นรวมทั้งค่าใช้จ่ายด้วย⁵³ ผู้ซื้อไม่ซื้อทรัพย์สินตามสัญญาทำให้ผู้ขายต้องขายทรัพย์สินให้ผู้อื่นในราคาต่ำกว่าราคาตามสัญญา กรณีนี้ผู้ขายเรียกกำไรส่วนที่ขาดจากผู้ซื้อได้⁵⁴ เป็นต้น

⁵⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 224.

⁵¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 391.

⁵² ศักดิ์ สนองชาติ. (2539). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา*. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ. หน้า 517-518.

⁵³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 47/2489.

⁵⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 788/2499.

3) ค่าเสียหายพิเศษ

ค่าเสียหายพิเศษ หมายถึง ค่าเสียหายที่ไม่ได้เป็นค่าเสียหายที่เกิดขึ้นตามปกติหรือเป็นค่าเสียหายที่คนทั่วไปอาจคาดเห็นได้ แต่เป็นค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจาก เหตุการณ์พิเศษซึ่งลูกหนี้รู้มาก่อนแล้วหรือควรจะรู้หรือควรคาดเห็นได้ว่าความเสียหายนี้ จะเกิดขึ้นกับเจ้าหนี้หากลูกหนี้ไม่ยอมชำระหนี้ สำหรับค่าเสียหายพิเศษนี้อาจเกิดขึ้นจาก พฤติการณ์พิเศษในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจำแนกได้เป็น 5 ประการ ดังนี้

(1) กำไร

โดยปกติเจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเรียกกำไรที่เสียไปจากการผิดสัญญาของลูกหนี้ อย่างไรก็ตามหากเป็นกรณีที่ลูกหนี้ได้คาดเห็นหรือควรคาดเห็นมาก่อนแล้วว่า การกระทำของตนอาจมีผลให้เจ้าหนี้ต้องสูญเสียกำไรที่ควรได้รับหากลูกหนี้ปฏิบัติ ครบถ้วนตามสัญญา กรณีเช่นนี้ถือเป็นพฤติการณ์พิเศษทำให้เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกเอาผลกำไรที่ขาดจากลูกหนี้ได้ ตัวอย่างเช่น ผู้ให้เช่าไม่สามารถให้ผู้เช่าได้ใช้สถานที่เช่า ผลกำไร ที่ผู้เช่าจะได้รับจากการได้ใช้สถานที่เช่า ถือเป็นค่าเสียหายอันเกิดแต่เหตุการณ์พิเศษ ซึ่ง ผู้ให้เช่าจะต้องคาดเห็นหรือควรคาดเห็น ดังนั้น ผู้ให้เช่าจึงต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในส่วนนี้⁵⁵

(2) เบี้ยปรับ

เบี้ยปรับถือเป็นค่าเสียหายพิเศษประเภทหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากมีข้อสัญญา กำหนดเงื่อนไขว่า ลูกหนี้จะใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นเบี้ยปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้หรือชำระหนี้ให้ถูกต้อง ดังนั้น โดยสภาพของเบี้ยปรับจึงมีลักษณะเป็นการกำหนดค่าเสียหายล่วงหน้าในเชิงลงโทษ (Punitive Damages) แก่ลูกหนี้ที่กระทำผิดสัญญา โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความเสียหายแท้จริงที่เจ้าหนี้ได้รับ ตัวอย่างเช่น ผู้ให้เช่าบอกเลิกการให้เช่าบ้าน โดยให้ผู้เช่าออกไปจากบ้านภายในกำหนด ถ้าผู้เช่าไม่ออกไปจะถูกรับเป็นรายวัน ปรากฏว่าผู้เช่าไม่ยอมออกจากบ้านที่เช่า ผู้ให้เช่ายอมมีสิทธิเรียกร้องค่าปรับเอาจากผู้เช่าได้⁵⁶ เป็นต้น

(3) ค่าเช่า

ศาลไทยได้ยอมรับว่า ค่าเช่าถือเป็นค่าเสียหายประเภทหนึ่งที่ เจ้าหนีมีสิทธิเรียกได้ แม้ค่าเช่าจะมีได้เป็นค่าเสียหายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการผิดสัญญาก็ตาม ตัวอย่างเช่น การที่ผู้จะขายที่ดินผืนหนึ่งไม่ไปโอนที่ดินและบ้านให้แก่ผู้จะซื้อตามสัญญา โดยผู้ขายทราบล่วงหน้าแล้วว่าหาก

⁵⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 906/2490.

⁵⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1368/2494.

ผู้ซื้อไม่สามารถเข้าไปอยู่ในบ้านได้จะต้องเสียค่าเช่าบ้านเดือนละ 2,000 บาท เมื่อผู้ขายไม่ยอมไปโอนที่ดินและบ้าน ผู้ขายจะต้องชดใช้ค่าเช่าบ้านที่ผู้ซื้อต้องจ่ายไป⁵⁷ เป็นต้น

(4) ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ

ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ถือว่าเป็นค่าเสียหายพิเศษ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายที่ผู้ซื้อได้เสียไปอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำของลูกหนี้ เช่น ผู้ซื้อสั่งซื้อสินค้าของผู้ขายไปจำหน่ายยังต่างประเทศ แต่ปรากฏว่าสินค้าชำรุดบกพร่อง ทำให้ผู้ซื้อไม่สามารถส่งสินค้าไปต่างประเทศได้นอกจากผู้ขายจะต้องคืนเงินค่าสินค้าแก่ผู้ซื้อแล้ว ผู้ขายยังต้องชำระค่าใช้จ่ายที่ผู้ซื้อได้จ่ายไป เช่น ค่าขนส่ง ค่าประกันภัย และค่าภาษีด้วย เพราะเป็นค่าเสียหายพิเศษที่ผู้ขายควรจะได้คาดคิดล่วงหน้า⁵⁸

(5) ดอกเบี้ย

สำหรับดอกเบี้ยนี้ตามกฎหมายไม่ถือว่าดอกเบี้ยเป็นค่าเสียหาย ที่เป็นผลตามปกติอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ แต่ถือเป็นค่าเสียหายลักษณะพิเศษที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อเป็นการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เจ้าหนี้ ในกรณีลูกหนี้ตกเป็นฝ่ายผิดนัดชำระหนี้โดยดอกเบี้ยที่มีสิทธิเรียกได้คืออัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี อย่างไรก็ตาม ถ้าเจ้าหนี้ อาจเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่านี้โดยอาศัยเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมายก็สามารถเรียกดอกเบี้ยได้ตามนั้น ตัวอย่าง เช่น ในสัญญากำหนดว่าหากผิดนัดยอมชำระดอกเบี้ยอัตรา ร้อยละ 15 ต่อปี เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิเรียกดอกเบี้ยจากลูกหนี้ได้ในอัตรา ร้อยละ 15 ต่อปี ตามเนื้อความในสัญญา

4) ค่าเสียหายที่เรียกไม่ได้

ค่าเสียหายที่เรียกไม่ได้ อาจเกิดจากไม่เข้าเงื่อนไขและหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดหรือเป็นค่าเสียหายที่ไกลต่อเหตุ หรือเป็นค่าเสียหายที่ไม่ใช่ผลโดยตรง หรือเป็นค่าเสียหายที่ยังไม่แน่นอน หรือเป็นค่าเสียหายซ้ำซ้อน ซึ่งในที่นี้สามารถจำแนกค่าเสียหายที่เรียกไม่ได้ออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

5) ค่าเสียหายที่ไม่ใช่ผลโดยตรง

ค่าเสียหายบางชนิดศาลถือว่าไม่ใช่ผลโดยตรงของการไม่ชำระหนี้หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้อง ซึ่งส่วนใหญ่ศาลจะให้เหตุผลของการไม่กำหนดค่าเสียหาย ว่าไม่ใช่ความเสียหายปกติหรือเป็นความเสียหายที่เกิดแต่พฤติการณ์พิเศษอันลูกหนี้ไม่อาจคาดเห็นหรือควรได้คาดเห็น ตัวอย่างเช่น ค่าใช้จ่ายในการทวงหนี้หรือค่าใช้จ่ายในการฟ้องคดี หรือค่าขาดรายได้ ไม่ใช่ผลโดยตรงจากการผิดสัญญาและไม่ใช่ค่าเสียหายพิเศษที่มีกฎหมายบังคับให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ

⁵⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 507/2520.

⁵⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 903/2519.

6) ค่าเสียหายที่ไม่แน่นอน

โดยปกติการชดใช้ค่าเสียหาย จะเกิดขึ้นก็ด้วยเหตุผล 2 ประการ ประการแรก การชดใช้ค่าเสียหายกระทำไปเพื่อคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ของเจ้าหนี้โดยจะมีจำนวนมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความเสียหายที่เจ้าหนี้ได้รับ กับประการที่สอง สิทธิและประโยชน์ของเจ้าหนี้ที่จะได้รับการคุ้มครองจะต้องมีที่มาจากสิทธิและประโยชน์ที่เกิดขึ้นตามสัญญา ดังนั้น หากเมื่อใดก็ตามที่ยังไม่อาจหาข้อยุติได้ว่า เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายเพียงใด ถือว่าเป็นเรื่องในอนาคต จึงเป็นค่าเสียหายที่ไม่แน่นอน มีผลให้ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบในค่าเสียหายนั้น ตัวอย่างเช่น โจทก์ฟ้องว่าจำเลยผิดสัญญาไม่ส่งโจทก์ไปประกวดนางงามจักรวาล จึงเรียกค่าเสียหายจากการขาดผลประโยชน์ต่าง ๆ รวมทั้งชื่อเสียงที่จะได้รับหากได้ เป็นนางงามจักรวาล เป็นต้น อย่างไรก็ดี หากค่าเสียหายนั้นอยู่ในวิสัยที่ศาลสามารถกำหนดให้ได้แม้โจทก์จะนำสืบได้ไม่ครบถ้วนหรือสืบถึงจำนวนค่าเสียหายได้ไม่แน่นอน ศาลก็อาจกำหนดค่าเสียหายให้ได้ตามจำนวนที่เห็นสมควร ตัวอย่างเช่น กรณีโจทก์เรียกค่าเสียหายส่วนที่เป็นกำไรที่โจทก์คาดว่าจะได้รับ ซึ่งยังเป็นการไม่แน่นอน แต่ศาลอาจกำหนดค่าเสียหายให้ได้โดยพิจารณาจากค่าใช้จ่ายหรือทุนที่โจทก์ลงไป⁵⁹

7) ค่าเสียหายซ้ำซ้อน

การชดใช้ค่าเสียหาย โดยปกติจะต้องอยู่บนหลักที่ว่า ค่าเสียหาย เพื่อชดใช้ความเสียหาย (Damages are Compensatory) ดังนั้น การกำหนดค่าเสียหายของ ศาลจึงต้องพิจารณาว่า ค่าเสียหายที่กำหนดนั้น ไม่ใช่เพื่อการลงโทษลูกหนี้หรือให้เจ้าหนี้แสวงหากำไรจากลูกหนี้โดยนัยดังกล่าวจึงทำให้เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเรียกค่าเสียหายในเรื่องเดียวกันเกินกว่าหนึ่งครั้ง หรือเรียกค่าเสียหายซ้ำซ้อน กล่าวคือ ในกรณีที่เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายหลายชนิด เจ้าหนี้จะต้องเลือกเพียงบางชนิด เช่น ผู้ว่าจ้างไม่จ่ายเงินค่าก่อสร้าง ผู้รับจ้างจึงบอกเลิกสัญญาและเรียกค่าเสียหาย กรณีนี้ผู้รับจ้างมีสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่ลงทุนไปหรือจะเรียกเอาส่วนกำไรที่คาดว่าจะได้รับ หากมีการก่อสร้างแล้วเสร็จ โดยต้องเลือกเอาอย่างหนึ่งอย่างใด และจะเรียกเอาค่าเสียหายทั้งสองชนิดไม่ได้ เพราะจะทำให้ลูกหนี้ต้องชดใช้ค่าเสียหายเกินความเสียหายไป

8) ค่าเสียหายทางจิตใจ

ศาลฎีกาเคยวินิจฉัยในเรื่องการเรียกค่าเสียหายทางจิตใจไว้ว่า ค่าเสียหายทางจิตใจ ในกรณีของสัญญานั้นเรียกไม่ได้ ตัวอย่างเช่น โรงภาพยนตร์ไม่มีที่นั่งให้โจทก์ตามที่ได้รับจองไว้

⁵⁹ โสภณ รัตนกร. (2556). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หนี้*. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ. หน้า 179-180.

โจทก์เรียกค่าเสียหายหลายอย่าง แต่สำหรับค่าเสียหายสำหรับความผิดหวัง และเสียใจในการที่ไม่ได้ดูภาพยนตร์เป็นค่าเสียหายทางจิตใจที่ไม่สามารถเรียกได้⁶⁰

บทบัญญัติแห่งกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทย

ในสภาพความเป็นจริงของสังคมปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า บุคคลไม่มีความเสมอภาคกัน บุคคลไม่มีความเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สติปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่อยู่ในฐานะของผู้บริโภคย่อมไม่อยู่ในฐานะที่มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกับผู้ประกอบธุรกิจไม่มีอำนาจต่อรองกับผู้ประกอบธุรกิจ ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาและป้องกันไม่ให้ผู้บริโภคถูกเอาเปรียบในการทำสัญญากับผู้ประกอบการกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคจึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ. ศ. 2541 กำหนดสิทธิของผู้บริโภคเพิ่มขึ้นคือ “สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการทำสัญญา” และกำหนดมาตรการคุ้มครองผู้บริโภคในด้านสัญญาขึ้น

(1) ขอบเขตและความหมาย

จากการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 ซึ่งได้กำหนดสิทธิของผู้บริโภคเพิ่มขึ้นคือ “สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการทำสัญญา” และกำหนดมาตรการคุ้มครองผู้บริโภคในด้านสัญญาขึ้นโดยบัญญัติไว้ในมาตรา 35 ทวิ ถึงมาตรา 35 นว กล่าวคือ ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 35 ทวิ ถึงมาตรา 35 นว ดังนี้⁶¹

(1.1) การกำหนดให้การประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการนั้นเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญาได้

ในการประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการใดถ้าสัญญาซื้อขายหรือสัญญาให้บริการนั้นมีกฎหมายกำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือหรือที่ตามปกติประเพณีทำเป็นหนังสือ คณะกรรมการว่าด้วยสัญญามีอำนาจกำหนดให้การประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการนั้นเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญาได้โดยกำหนดให้การประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญา สัญญาที่ผู้ประกอบการทำกับผู้บริโภคนั้นจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

ก. ใช้ข้อสัญญาที่จำเป็นซึ่งหากมิได้ใช้ข้อสัญญาเช่นนั้นจะทำให้ผู้บริโภคเสียเปรียบผู้ประกอบการ

⁶⁰ ประจักษ์ พุทธิสมบัติ. (2535). *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะการจัดการงานนอกสั่ง ละเมิด และลามกผิดได้*. กรุงเทพฯ: ศรีสมบัติการพิมพ์. หน้า 180

⁶¹ ประพนธ์ กองมะลิกันแก้ว. (2556). *กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค*. การฝึกอบรมหลักสูตรกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ณ มหาวิทยาลัยนอตติงแฮมสหราชาอาณาจักร. หน้า 10.

ข. ห้ามใช้ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์เงื่อนไข และรายละเอียดที่คณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดและเพื่อประโยชน์ของผู้บริโภคเป็นส่วนรวม คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาจะให้ผู้ประกอบธุรกิจจัดทำสัญญาตามแบบที่คณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดก็ได้

(1.2) การกำหนดให้สัญญาของการประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญาต้องใช้ข้อสัญญาใดหรือต้องใช้ข้อสัญญาใดโดยมีเงื่อนไขในการใช้สัญญานั้นด้วย

เมื่อคณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดให้สัญญาของการประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญาต้องใช้ข้อสัญญาใดหรือต้องใช้ข้อสัญญาใดโดยมีเงื่อนไขในการใช้สัญญานั้นด้วยตามข้อ 1 แล้วถ้าสัญญานั้นไม่ใช่ข้อสัญญาดังกล่าวหรือใช้ข้อสัญญาดังกล่าวแต่ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขให้ถือว่าสัญญานั้นใช้สัญญาดังกล่าวหรือใช้ข้อสัญญาดังกล่าวตามเงื่อนไขนั้นแล้วแต่กรณี

(1.3) การกำหนดให้สัญญาของการประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญาต้องไม่ใช่ข้อสัญญาใด

เมื่อคณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดให้สัญญาของการประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญาต้องไม่ใช่ข้อสัญญาใดแล้ว ถ้าสัญญานั้นใช้ข้อสัญญาดังกล่าวไม่ถือว่าสัญญานั้นไม่มีข้อสัญญาเช่นนั้น

(1.4) สภาพบังคับ

จากการศึกษาขอบเขตของการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 ซึ่งให้ความคุ้มครองผู้บริโภคในด้านสัญญาโดยได้กำหนดสภาพบังคับไว้ดังนี้⁶²

ก. เป็นแนวทางในเชิงป้องกันโดยหน่วยงานของรัฐ

ตามเจตนารมณ์ของการบัญญัติกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคในด้านสัญญาตามที่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) ที่กล่าวว่าเนื่องจากปัจจุบันมีผู้บริโภคเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิตามที่กฎหมายเฉพาะว่าด้วยการนั้น ๆ บัญญัติไว้อย่างมีประสิทธิภาพและมีผู้บริโภคเป็นจำนวนมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า มีเจตนารมณ์ที่ใกล้เคียงกับพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาอันไม่เป็นธรรมคือเพื่อคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองได้กว่าโดยใช้แนวทางของการคุ้มครองผู้บริโภคในรูปแบบกฎหมายปกครอง (Administrative Process) โดยรัฐมีหน้าที่เข้ามาคุ้มครองผู้บริโภค

⁶² สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค. (2547). *สกบ.กับการคุ้มครองผู้บริโภค* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค. หน้า 2.

ในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นแนวทางในเชิงป้องกันโดยหน่วยงานของรัฐเข้ามาแทรกแซงการทำสัญญาของคู่สัญญาควบคุมในแง่การกำหนดข้อสัญญาหรือห้ามใช้ข้อสัญญา

ข. มีบทลงโทษทางอาญาแก่ผู้ฝ่าฝืน

โดยมีบทลงโทษทางอาญาลงโทษต่อผู้ประกอบการธุรกิจที่ไม่ส่งมอบสัญญาให้กับคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาทั้งนี้ หน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้บังคับใช้กฎหมายตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคดังกล่าวนี้ คือสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี

ค. คณะกรรมการว่าด้วยสัญญามีอำนาจกำหนดให้การประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการนั้นเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา

จากบทบัญญัติของมาตรา 35 ทวิ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคในด้านสัญญา กำหนดให้การประกอบธุรกิจการขายสินค้าหรือให้บริการใด ถ้าสัญญาซื้อขายหรือสัญญาให้บริการนั้นมีกฎหมายกำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือหรือที่ตามปกติประเพณีทำเป็นหนังสือ คณะกรรมการว่าด้วยสัญญามีอำนาจกำหนดให้การประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการนั้นเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญาทั้งนี้ ตามกฎหมายเอกเทศสัญญาว่าด้วยเช่าซื้อนั้นกำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือ ดังนั้นคณะกรรมการว่าด้วยสัญญามีอำนาจกำหนดให้การประกอบธุรกิจประเภทเช่าซื้อเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญาได้ โดยกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจต้องจัดทำสัญญาให้เป็นไปตามข้อกำหนดที่คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกาคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเป็นองค์การของฝ่ายบริหารตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) พ.ศ. 2541 กำหนดให้เป็นคณะกรรมการเฉพาะเรื่องเพิ่มเติมขึ้น ทั้งนี้ คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาได้ประกาศให้ธุรกิจเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2543 แล้วโดยให้ประกาศนี้มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2543 เป็นต้นไป

โดยทั่วไปการประกอบธุรกิจเช่าซื้อรถยนต์นั้นส่วนใหญ่เป็นสัญญาที่ทำระหว่างผู้ประกอบการค้าหรือวิชาชีพกับผู้บริโภคหรือไม่ก็เป็นสัญญาสำเร็จรูป เพราะคำว่าสัญญาสำเร็จรูป หมายความว่า สัญญาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีการกำหนดข้อสัญญาที่เป็นสาระสำคัญไว้ล่วงหน้าไม่ว่าจะทำในรูปแบบใด ซึ่งคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดนำมาใช้ในการประกอบกิจการของตน

สัญญาเช่าซื้อรถยนต์เป็นสัญญาที่ให้อำนาจศาลในการพิจารณาว่าเป็นข้อสัญญาหรือข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมและให้อำนาจแก่ศาลที่จะสั่งให้ข้อสัญญาหรือข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมนั้นมีผลใช้บังคับเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี ซึ่งเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมนั้นเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความเป็นธรรม จึงกล่าวได้ว่าประเภทของสัญญา

เช่าซื้อรถยนต์นั้นอยู่ในขอบเขตและการใช้กฎหมายของทั้งสองฉบับได้ แต่ทั้งนี้เมื่อพิจารณาว่าประเภทของสัญญาเช่าซื้อนั้นอยู่ในขอบเขตและการใช้กฎหมายของทั้ง 2 ฉบับแล้วจะถือว่าเป็นการเช่าซื้อในขอบเขตและการบังคับใช้กฎหมายหรือไม่ ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า ในพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคนั้นเป็นการให้ความคุ้มครองผู้บริโภคโดยใช้แนวทางในเชิงป้องกัน โดยหน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย คือ สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีเข้ามาแทรกแซงการทำสัญญาควบคุมในการกำหนดข้อสัญญาหรือห้ามใช้ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภคและกำหนดหน้าที่ให้ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ส่งมอบสัญญาที่ทำข้อสัญญาและแบบที่ถูกต้องตามที่คณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดให้แก่ผู้บริโภคภายในระยะเวลาอันสมควรรวมถึงอนุญาตให้ผู้ประกอบธุรกิจส่งแบบสัญญาที่อาจจะฝ่าฝืนหรือไม่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาให้ความเห็นในแบบสัญญานั้นก่อนได้⁶³

3.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ที่ไม่เป็นธรรมตามกฎหมายต่างประเทศกับกฎหมายไทย⁶⁴

3.3.1 ลักษณะของสัญญาเช่าซื้อ

เมื่อพิจารณาเรื่องการเช่าซื้อของกฎหมายต่างประเทศแล้วพบว่า กฎหมายเช่าซื้อของสหรัฐอเมริกาเป็นกฎหมายที่วางหลักเกณฑ์ในเรื่องของการทำสัญญาไว้ว่า การทำสัญญาให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกลุ่มสัญญา จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวนั้น หากนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับกรอบธุรกิจแล้ว จะเห็นได้ว่า หลักเกณฑ์ดังกล่าวมีลักษณะเปิดกว้าง ให้กลุ่มสัญญาสามารถตกลงทำสัญญาตามเงื่อนไขที่ทั้งสองฝ่ายเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ตน

อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์ดังกล่าวนั้นก็ยังมีข้อเสียเช่นเดียวกัน เพราะในทางธุรกิจนั้นฝ่ายที่มีอำนาจในทางตลาดเหนือกว่า ย่อมมีอำนาจในการต่อรองมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้การเขียนสัญญาหรือเงื่อนไขที่ตกลงกันนั้นอาจไม่เป็นธรรมแก่กลุ่มสัญญาฝ่ายที่มีอำนาจในการต่อรองทางการตลาดต่ำกว่าได้ เช่นนี้ สัญญาที่สร้างขึ้นมาจึงมานำมาสู่สัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้

จากหลักเกณฑ์กฎหมายการทำสัญญาเช่าซื้อของสหรัฐอเมริกานั้น จะเห็นได้ว่า มีลักษณะคล้ายคลึงกับประเทศที่ศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้นำมาศึกษาวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ประเทศอังกฤษ

⁶³ ขวัญชัย สันตสว่าง. (2549). *กฎหมายป้องกันการผูกขาดทางเศรษฐกิจและการคุ้มครองผู้บริโภค* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 11-12.

⁶⁴ โปรดดูตารางเปรียบเทียบในภาคผนวก ก. วิเคราะห์เปรียบเทียบสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ที่ไม่เป็นธรรมตามกฎหมายต่างประเทศกับกฎหมายไทย. หน้า 123.

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสาธารณรัฐฝรั่งเศส นอกจากกฎหมายทั้งสามประเทศจะมีลักษณะการวางหลักเกณฑ์เรื่องการทำสัญญาเช่าซื้อที่เหมือนกันแล้ว ยังพบว่าในเรื่องของกฎหมายเช่าซื้อประเทศอังกฤษถือเป็นประเทศแรกที่ได้มีการประกาศใช้กฎหมาย The Hire-Purchase Act 1938 ซึ่งถือเป็นกฎหมายแม่แบบในเรื่องเช่าซื้อที่ในหลายประเทศทั่วโลกใช้เป็นแนวทางในการร่างกฎหมาย รวมถึง สหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสาธารณรัฐฝรั่งเศส จึงไม่ใช่เรื่องแปลกว่ากฎหมายสัญญาเช่าซื้อของทั้ง 4 ประเทศจะมีความเหมือนหรือคล้ายกันหลายประการ

สำหรับประเทศไทยนั้น จะเห็นได้ว่า สัญญาเช่าซื้อของประเทศไทยถูกกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งหลักเกณฑ์ของสัญญาดังกล่าวก็มีลักษณะเหมือนกับกลุ่มประเทศที่งานวิทยานิพนธ์นี้ได้นำมาเป็นต้นแบบในการศึกษา ซึ่งได้แก่ สหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสาธารณรัฐฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายสัญญาเช่าซื้อของประเทศไทยจะมีประโยชน์ในทางธุรกิจการเช่าซื้อรถยนต์ เพราะให้การทำสัญญาเป็นไปตามเจตนารมณ์ของคู่สัญญา แต่หากพิจารณาปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวอย่างถ่องแท้แล้วกลับพบว่ากฎหมายเช่าซื้อของประเทศไทยยังมีข้อเสีย กล่าวคือ ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากสัญญาดังกล่าวมักเป็นฝ่ายที่มีอำนาจในการต่อรอง ส่วนอีกฝ่ายมักจำยอมเพราะไม่สามารถสร้างเงื่อนไขใด ๆ ขึ้นมาได้ เช่นนี้ สัญญาเช่าซื้อรถยนต์ในประเทศไทย จึงมักเป็นสัญญาที่ไม่ได้สร้างความยินยอมของทั้งสองฝ่ายอย่างแท้จริง แต่เป็นการสัญญาที่ถูกกำหนดขึ้นด้วยการปิดปากอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้ฝ่ายที่ถูกปิดปากเสียเปรียบ และไม่ได้รับความเป็นธรรมเป็นอย่างมาก

3.3.2 ข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในสัญญาเช่าซื้อ

เนื่องจากลักษณะของสัญญาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยเฉพาะในสัญญาทางธุรกิจหรือสัญญาเอกชน พิจารณาได้อย่างชัดเจนจากสัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูป ซึ่งเป็นรูปแบบของสัญญาเช่าซื้อในปัจจุบัน ซึ่งจะมีการร่างข้อสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรไว้ล่วงหน้า เพื่อนำมาใช้กับบุคคลที่จะเข้ามาเป็นคู่สัญญาในภายหลังผู้ที่เข้ามาเป็นคู่สัญญานั้นต้องจำยอมรับเอาข้อสัญญานั้น ๆ โดยไม่สามารถต่อรองแก้ไข และผู้ที่เข้ามาเป็นคู่สัญญาโดยส่วนใหญ่เป็นผู้บริโภคที่ไม่มีส่วนร่วมในการพิจารณาหรือยกร่างสัญญานั้นเลย

ในเรื่องของข้อสัญญาไม่เป็นธรรมนี้ ในสหรัฐอเมริกา เมื่อพิจารณาข้อดีของหลักกฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรมนั้น จะเห็นได้ว่า แม้ว่ากฎหมายฉบับดังกล่าวนี้จะให้สิทธิแก่คู่สัญญา กล่าวอ้างว่าข้อสัญญาใดไม่เป็นธรรมไว้ก็ตาม แต่กฎหมายฉบับดังกล่าวก็ได้กำหนดให้คู่กรณีอีกฝ่ายสามารถแสดงพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อสัญญาดังกล่าวได้ นอกจากนั้น กฎหมายฉบับนี้ยังได้มีประเด็นที่กล่าวถึงการใช้อำนาจครอบงำไว้อย่างชัดเจนตามที่ศาลได้มีการตีความในประเด็นนี้ไว้

กล่าวคือ (1) เป็นกรณีที่คู่กรณีถือโอกาสกำหนดข้อสัญญาที่อีกฝ่ายเสียเปรียบอย่างมาก เมื่อรู้ว่าอีกฝ่ายอ่อนแอ หรือ (2) กรณีที่มีการผูกขาดทางการค้า จากหลักเกณฑ์ของกฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของสหรัฐอเมริกา จึงเป็นหลักกฎหมายที่มีข้อดีแก่ทั้งคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย กล่าวคือให้อีกฝ่ายที่ถูกกล่าวหามีโอกาสได้ชี้แจง และได้ให้ความหมายของการใช้อำนาจครอบงำไว้อย่างชัดเจน เพื่อป้องกันปัญหาการตีความ

ประเทศอังกฤษ เมื่อพิจารณากฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรมแล้วพบว่า ข้อเสียของกฎหมายฉบับนี้คือ วิธีการต่าง ๆ ที่ศาลนำมาใช้ในการแก้ปัญหาคู่สัญญาสำเร็จนั้น ไม่สามารถเอาผิดแก่ผู้ร่างสัญญาสำเร็จรูปได้ เพราะผู้ร่างสัญญาย่อมมีความชำนาญในการร่างสัญญา จึงไม่เปิดโอกาสหรือเปิดช่องให้สัญญานั้นนำมาใช้ในการเอาผิดแก่ตนได้อยู่แล้ว

ดังนั้น ในประเทศอังกฤษจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ในสัญญาเข้าซื้อว่าต้องมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ประกอบด้วย (1) การแสดงว่าได้มีการเข้าจริง (2) แสดงว่าทรัพย์สินที่เข้าซื้อเป็นของเจ้าของทรัพย์สิน (3) หากผู้เข้าซื้อผิดนัดชำระค่าเข้าซื้อ เจ้าของมีสิทธิบังคับชำระหนี้ (4) ถ้าผู้เข้าซื้อผิดสัญญา เจ้าของทรัพย์สินบอกเลิกสัญญา ซึ่งถือว่าเป็นข้อดีของการทำสัญญาสำเร็จรูปเข้าซื้อสำเร็จรูป เพราะถ้าหากสัญญาดังกล่าวมีข้อผิดพลาดเพียงจากหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งย่อมมีสิทธิฟ้องร้องให้อีกฝ่ายรับผิดชอบได้

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสาธารณรัฐฝรั่งเศส มีกฎหมายกำหนดว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่มีข้อแตกต่างกันในเรื่องของวิธีการคุ้มครอง กล่าวคือสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะเน้นที่ลักษณะของสัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูปที่ไม่เป็นธรรม โดยมีเนื้อหาสาระที่เป็นทั้งกฎหมายสารบัญญัติที่กำหนดลักษณะของข้อสัญญาสำเร็จรูปที่ไม่เป็นธรรมที่ศาลอาจพิพากษาให้เป็นโมฆะ และที่กฎหมายบัญญัติให้ตกเป็นโมฆะ และมีทั้งกฎหมายวิธีสบัญญัติที่กำหนดถึงวิธีพิจารณาคดีเกี่ยวกับข้อสัญญาสำเร็จรูปที่มีมาตรการพิเศษที่กำหนดว่าบุคคลที่ดำเนินการฟ้องร้องคดีไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายจากข้อสัญญาเท่านั้น กฎหมายยังอนุญาตให้องค์กรหรือสมาคมที่เป็นนิติบุคคลซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภคมีสิทธิร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งห้ามใช้ข้อสัญญาสำเร็จรูปที่ไม่เป็นธรรมได้ แต่ไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายซึ่งถือว่าเป็นหลักเกณฑ์ที่ควบคุมสัญญาไม่เป็นธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับประเทศไทย กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรมกำหนดให้มีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรซึ่งเป็นดุลพินิจของศาลในการวินิจฉัยประเด็นนี้ ซึ่งถือว่าเป็นข้อเสียของกฎหมายฉบับนี้ เพราะประเด็นปัญหาตามมาว่าเพียงใดถือว่าเป็นธรรมและพอสมควร โดยเฉพาะผู้เสียหายอาจยังไม่แน่ใจว่าหากศาลปรับลดให้ตามหลักกฎหมายดังกล่าวนี้แล้วจะเป็นธรรมหรือพอสมควรแก่ตนเองหรือไม่

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับสัญญาไม่เป็นธรรมนั้น จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ให้เป็นดุลพินิจของศาลในการพิจารณาว่าเพียงใดที่เป็นธรรมและพอสมควร หลักเกณฑ์ดังกล่าวกำหนดไว้เป็นไปในทิศทางเดียวกับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสาธารณรัฐฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์ของประเทศไทยดังกล่าวนี้พบว่ามีข้อแตกต่างจากสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ เพราะสองประเทศดังกล่าวนี้ กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่ากรณีใดที่ถือว่าเป็นธรรม และพอสมควร

3.3.3 การเยียวยาความเสียหาย

สหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ข้อดีของระบบกฎหมาย ดังกล่าวคือ เป็นระบบที่ถือเอาคำพิพากษาของศาลเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินใจ ดังนั้น ในปัจจุบันในเรื่องของการกำหนดค่าเสียหายคดีเช่าซื้อรถยนต์นั้นพบว่า ทั้งสองประเทศได้มีบรรทัดฐานในเรื่องดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนแล้ว ดังเช่นกรณีของสหรัฐอเมริกาที่ได้กำหนดให้การป้องกันความเสียหายหรือภัยอันตรายใด ๆ มาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาเรื่องการเยียวยาความเสียหาย

ส่วนประเทศอังกฤษได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่าการพิจารณาค่าเสียหายโดยให้ศาลพิจารณาจาก 3 หลักนี้ ประกอบด้วย (1) พิจารณาจากทฤษฎีการกำหนดค่าเสียหายคดีเช่าซื้อ (2) การกำหนดค่าเสียหาย (The minimum payment clauses and demages) (3) มาตรการลงโทษทางแพ่ง (Civil Penalties)

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้มีการเยียวยาผู้เสียหายจากข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ด้วยการจัดตั้งให้มีหน่วยงานเฉพาะขึ้นมาทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาและแนะนำ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหาย ซึ่งเป็นผลดีแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะมีสิทธิในการฟ้องคดีต่อศาลแล้ว ยังมีสิทธิในการขอความคุ้มครองจากหน่วยงานที่รัฐได้จัดตั้งขึ้นอีกด้วย

สาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้กำหนดหลักเกณฑ์การเยียวยาความเสียหายด้วยการกำหนดเงื่อนไขในการการบอกเลิกสัญญา กล่าวคือ เมื่อผู้ซื้อได้รับความเสียหายหรือไม่เป็นธรรมจากสัญญาเช่าซื้อนั้น ผู้ซื้อจะบอกเลิกสัญญาได้ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สัญญาหลักคืนสู่ฐานเดิม กล่าวคือ หากได้มีการชำระราคากันแล้วผู้ขายจะต้องคืนราคานั้นให้แก่ผู้ซื้อแต่ถ้ากรณีที่ผู้ซื้อได้รับมอบทรัพย์สินมาแล้วก็ต้องส่งคืนให้กับผู้ขายซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่มีความเป็นธรรมและเป็นแนวปฏิบัติที่ประเทศไทยได้นำมาเป็นแนวทางในการบังคับใช้กฎหมายในเรื่องของการเยียวยาผู้เสียหาย

ส่วนประเทศไทย การเยียวยาผู้เสียหายเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยให้ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายซึ่งเป็นไปตามที่กฎหมายฉบับดังกล่าวได้กำหนดไว้ เช่น กรณีผิดสัญญาสิทธิเรียกร้องให้อีกฝ่ายชำระหนี้ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็น

ข้อดีของกฎหมายไทยที่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องการเยียวยาความเสียหายไว้อย่างชัดเจน ส่วนการจะได้รับชดเชยแค่ไหนเพียงใดนั้นเป็นหน้าที่ของผู้เสียหายที่จะต้องไปพิสูจน์กันเอง ในกระบวนการของชั้นศาล

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายนั้น จะเห็นได้ว่า ประเทศไทย ได้กำหนดการเยียวยาความเสียหายไว้อย่างชัดเจน โดยให้ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้ง 4 ประเทศที่วิทยานิพนธ์นี้ได้ทำการศึกษา ประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสาธารณรัฐฝรั่งเศส